

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри світової
політики, дипломатії та
туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

Кваліфікаційна робота

бакалавра

на тему: «Еволюція італійсько-лівійських відносин в останній третині ХХ – в першій чверті ХХІ ст.»

Виконала: студентка 4 курсу групи УК-41 спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Слабоспицька Катерина Романівна

(прізвище та ініціали)

Керівник: к.іст.н., доц. Онацький М.Ю.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: к.політ.н., доц. Калюжна Ю.І.

(прізвище та ініціали)

Підсумкова оцінка:
за національною шкалою: _____
кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії

(підпис)

Велієв Фаріз Тейюб огли

Харків – 2025 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу
Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) перший (бакалаврський)
Напрямок підготовки
Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

« _____ » _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ (ПРОЄКТ)

Слабоспицької Катерини Романівни

Тема роботи: Еволюція італійсько-лівійських відносин в останній третині ХХ – в першій чверті ХХІ ст.

Керівник роботи: Онацький Максим Юрійович к.іст.н., доц.

затверджені наказом по університету від _____ №4001-5/869 від 02.04.2025

2. Строк подання студентом роботи _____ 28.05.2025 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити

проаналізувати історичні передумови формування італійсько-лівійських відносин; охарактеризувати основні етапи розвитку співпраці між Італією та Лівією в політичній, економічній та безпековій сферах у 1970–2010 рр.; дослідити вплив «арабської весни» та громадянської війни в Лівії на

італійсько-лівійські відносини; проаналізувати роль Італії у врегулюванні конфлікту в Лівії; визначити ключові виклики та загрози для розвитку італійсько-лівійської взаємодії; оцінити основні напрями та перспективи подальшої співпраці Італії та Лівії в контексті міжнародної стабільності та регіональної безпеки.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. Науково-теоретичні аспекти проблеми дослідження
2	Розділ 2. Розвиток відносин між Італією та Лівією в 1970–2025 рр.

5. Дата видачі завдання 25.11.2024 р.

Студент

К. Р. Слабоспицька

Керівник роботи

М. Ю. Онацький

АНОТАЦІЯ

Слабоспицька К. Р. Еволюція італійсько-лівійських відносин в останній третині ХХ – в першій чверті ХХІ ст.

Робота присвячена дослідженню еволюції двосторонніх відносин між Італією та Лівією. Досліджено джерельну та наукову базу роботи. Проаналізовано понятійно-категоріальний апарат. Складено соціально-економічний та політичний профіль Італії та Лівії. Досліджено особливості двосторонньої взаємодії між Італією та Лівією в 1970 – 2010 рр. З'ясовано вплив «арабської весни» та громадянської війни в Лівії на характер італійсько-лівійських стосунків. Розглянуто стан, перспективи розвитку та основні напрями співпраці Італії та Лівії на сучасному етапі.

Ключові слова: Італія, Лівія, «арабська весна», двостороння взаємодія, напрями співпраці.

ABSTRACT

Slabospytska K. R. The Evolution of Italian-Libyan Relations in the Last Third of the 20th – First Quarter of the 21st Century.

The thesis is devoted to the study of the evolution of bilateral relations between Italy and Libya. The source and scientific basis of the work was studied. The conceptual and categorical apparatus was analyzed. The socio-economic and political profile of Italy and Libya was compiled. The features of bilateral interaction between Italy and Libya in 1970 - 2010 were studied. The impact of the "Arab Spring" and the civil war in Libya on the Italian-Libyan relations is examined. The state, prospects for development and main directions of cooperation between Italy and Libya at the current stage are considered.

Key words: Italy, Libya, "Arab Spring", bilateral interaction, areas of cooperation.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Науково-теоретичні аспекти проблеми дослідження	6
1.1. Джерельна та наукова база роботи	6
1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження	11
1.3. Соціально-економічний та політичний профіль Італії та Лівії	14
Розділ 2. Розвиток відносин між Італією та Лівією в 1970 – 2025 рр.	30
2.1. Особливості двосторонньої взаємодії між Італією та Лівією в 1970 – 2010 рр.	30
2.2. Вплив «арабської весни» та громадянської війни в Лівії на італійсько-лівійські стосунки	42
2.3. Стан, перспективи розвитку та основні напрями співпраці Італії та Лівії на сучасному етапі	48
Висновки	58
Список використаних джерел	62
Додатки	77

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою більш глибокого розуміння динаміки розвитку міжнародних відносин між Європою та Північною Африкою. Особливо важливе значення в цьому відношенні мають двосторонні зв'язки між Італією та Лівією, зокрема в сфері енергетики та питаннях міграції.

Італійсько-лівійські відносини мають тривалу історію, що бере початок ще в колоніальний період. Впродовж останньої третини ХХ – першої чверті ХХІ ст. відносини двох держав зазнали значних змін. Вони позначені як етапами тісної економічної співпраці, так і кризовими періодами, що були спричинені внутрішнім конфліктом та громадянською війною в Лівії.

В ХХІ ст. Італія залишається одним із ключових партнерів Лівії в регіоні Середземномор'я, особливо в сфері нафтогазового співробітництва та в питаннях регулювання потоків біженців. Водночас, нестабільність у Лівії створює виклики для безпеки як Італії, так і ЄС.

Питання розвитку італійсько-лівійських відносин привертало увагу дослідників як у Європі, так і в світі. Проте, попри наявність значної кількості праць, що охоплюють окремі аспекти цієї тематики, кількість праць, які містили б цілісний міждисциплінарний аналіз еволюції двосторонніх зв'язків між Італією та Лівією в останній третині ХХ – першій чверті ХХІ ст., є незначною. У той же час, комплексний аналіз еволюції італійсько-лівійських відносин дасть змогу всебічно розглянути особливості та протиріччя взаємин Італії та Лівії, в також спрогнозувати їх подальший розвиток.

Об'єктом дослідження є італійсько-лівійські відносини.

Предметом дослідження є напрями, форми та механізми співпраці між Італією та Лівією, а також фактори, які впливали на трансформацію їх двосторонніх відносин в останній третині ХХ – в першій чверті ХХІ ст.

Мета роботи – дослідження особливостей розвитку італійсько-лівійських відносин в останній третині ХХ – в першій чверті ХХІ ст.

У процесі дослідження розв’язувались наступні **завдання**:

- проаналізувати історичні передумови формування італійсько-лівійських відносин;
- охарактеризувати етапи розвитку двосторонньої співпраці в політичній, економічній та безпековій сферах;
- дослідити вплив ключових факторів на характер італійсько-лівійської взаємодії;
- висвітлити роль Італії у врегулюванні конфліктів у Лівії;
- проаналізувати виклики, що впливають на сучасний стан італійсько-лівійських відносин;
- оцінити перспективи подальшої співпраці Італії та Лівії.

Ступінь вивченості проблеми дослідження в науковій літературі.

Обрана для дослідження тема знайшла висвітлення в працях зарубіжних та вітчизняних вчених. Серед публікацій іноземних науковців варто назвати працю Р. Касто, який висвітлює періоди колонізації, деколонізації, а також трансформації політичного режиму в Лівії [66]. У публікаціях А. Насутіона та В. Розеттона розглянуто особливості міграційної співпраці Італії та Лівії після повалення режиму М. Каддафі [94]. Правовий вимір італійсько-лівійських відносин висвітлений у праці П. Террі, де проаналізовано наслідки інтервенції НАТО в Лівії у 2011 р. [103], а також у роботах Ф. Лучія Лумено та Н. Раскальїа, які фокусуються на дослідженні зовнішньополітичної та оборонної стратегії Італії після 2011 р. [16].

Окреме місце посідають дослідження, присвячені стану та перспективам розвитку італійсько-лівійського енергетичного співробітництва. В цьому контексті варто відзначити працю К. Д’Есте, що висвітлює структуру економічної співпраці двох держав [77]. Аналітична робота С. Маджоріно

присвячена вивченню проблеми контролю за міграцією, а також питань італійсько-лівійської співпраці в культурно-гуманітарній сфері [91].

Водночас, слід зазначити, що, попри наявність наукових праць, більшість із них присвячені окремим аспектам співпраці Італії та Лівії, не охоплюючи весь період розвитку їх двосторонніх стосунків. Актуальність подальшого вивчення проблеми полягає у необхідності більш глибокого аналізу розвитку італійсько-лівійських відносин у контексті політичних змін, енергетичної безпеки та міграційної політики.

Інформаційну основу дослідження склали офіційні документи, статистичні дані міжнародних організацій (World Bank, UNDP, Statista) та матеріали провідних ЗМІ (Reuters, The New York Times, Al Jayzeera). Особливо важливим є Договір про дружбу 2008 р. До проблем джерельної бази належать обмеженість економічної статистики по Лівії, нестача праць українською мовою та мовні бар'єри при роботі з іноземними джерелами.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи історичного і політичного аналізу. У роботі застосовано історико-генетичний, історико-хронологічний та історико-порівняльний методи, які дозволили більш ґрунтовно дослідити етапи розвитку італійсько-лівійських відносин. Метод системного аналізу дозволив розглядати двосторонні взаємини між Італією та Лівією як складну багатофактурну систему. Для аналізу офіційних документів було застосовано метод контент-аналізу.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 61 сторінку основного тексту. Список використаних джерел включає 106 найменувань літератури.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Джерельна та наукова база роботи

Дослідження італійсько-лівійських відносин в останній третині ХХ – в першій чверті ХХІ ст. базується на широкій джерельній базі, яка включає офіційні міжнародно-правові документи, звіти міжнародних організацій, матеріали ЗМІ та офіційні звіти енергетичних компаній. Використані джерела дозволяють комплексно охопити історичні, політичні, економічні та гуманітарні аспекти двосторонніх відносин між Італією та Лівією.

Важливим нормативним актом став Договір про дружбу, партнерство та співробітництво між Італією та Лівією 2008 р. Цей документ містить повний текст статей, угод, які охоплюють ключові напрями двосторонньої взаємодії, зокрема, співробітництво в енергетичній галузі, контроль за міграцією, співпрацю в сфері безпеки, культурно-гуманітарне співробітництво. Вказаний договір дав змогу проаналізувати основні правові підходи до регулювання двосторонніх відносин, а також дозволив зрозуміти, як спільне історичне минуле може впливати на сучасну співпрацю. Угода створила міцну юридичну основу для подальшого енергетичного та безпекового партнерства двох держав, яке залишається чинним навіть після революції 2011 р. [44].

Значну частину фактографічного матеріалу, що стосується економічної співпраці Італії та Лівії, було отримано на офіційному порталі енергетичної компанії Ені. Цей ресурс містить щорічні звіти та документи, які дозволяють простежити присутність Ені на території Лівії навіть у періоди нестабільності. Зокрема, важливим є огляд особливостей реалізації нового проєкту «Structures A&E», спрямованого на розробку двох нових газових родовищ на узбережжі Лівії. Це джерело має особливу значущість, оскільки дозволяє оцінити практичні результати енергетичної співпраці між країнами [21].

Для аналізу макроекономічних показників, оцінки співпраці в енергетичній сфері активно використовувались інформаційні ресурси міжнародних організацій, зокрема, таких платформ, як World Bank, UNDP (Програма розвитку ООН), Legatum Institute, Statista та Всесвітній економічний форум (WEF). Ці джерела містять статистичні дані, індекси, рейтинги, що дало змогу сформувавши об'єктивну оцінку сучасного стану економічної ситуації в Лівії та особливостей італійсько-лівійської співпраці [32, 34, 37, 39, 47, 46].

Додаткову інформацію було отримано на сайтах міжнародних ЗМІ, зокрема таких, як «The New York Times», «Reuters» та «Al Jazeera». Ці джерела використовувались для аналізу репортажів, офіційних заяв, інтерв'ю та аналітичних оглядів, що допомогло простежити як міжнародна спільнота сприймає зміни в італійсько-лівійських відносинах, а також які думки переважали в інформаційному просторі під час певних подій [63, 61].

Наукова база нашого дослідження охоплює монографії, дисертації, аналітичні та наукові статті.

У праці Р. Касто «L'Italia e la Libia: Storia di un'amicizia travagliata» подано глибокий огляд таких історичних етапів, як колонізація Лівії Італією, деколонізація, епоха правління короля Ідріса та прихід до влади М. Каддафі. Автор аналізує соціально-економічні та політичні чинники, які спричинили військовий переворот 1969 р. До таких факторів автор відносить, серед іншого, соціальну нерівність та корупцію. В даній роботі також з'ясовано причини посилення напруженості у відносинах між Італією та Лівією в перші роки після зміни влади в Лівії 1969 р. Цінність праці полягає також у тому, що окремі її розділи містять інформацію про розвиток італійсько-лівійських стосунків у період громадянської війни в Лівії [66].

Однією із фундаментальних праць є публікація А. Насут'їона «Analisis faktor yang melatarbelakangi kerjasama migrasi Italia dan Libya tahun», яка охоплює період з моменту приходу до влади М. Каддафі до 2019 р. Автор розглядає

розвиток дипломатичних відносин між Італією та Лівією, а також події після революції в Лівії 2011 р. Особливу увагу приділено вивченню особливостей співпраці двох держав у міграційній сфері. Науковець розглядає вплив зовнішніх чинників на внутрішньополітичні процеси в Італії, а також на ухвалення угод між країнами в міграційній сфері [94].

Також варто виділити дослідження В. Розеттона «How Italy Shaped the Mediterranean: Exploring its Role and Influence in Libya», яке присвячене аналізу Договору про дружбу 2008 р. Автор акцентує увагу на унікальності цього документу, оскільки Італія, на відміну від інших колишніх колоніальних держав, офіційно вибачилась та погодилась на фінансові компенсації. На думку автора, угода не призвела до переосмислення колоніального минулого, а є скоріше інструментом зовнішньої політики, зокрема, в сфері міграції [100].

В статті П. Террі «The Libya intervention (2011): neither lawful, nor successful» надано правову оцінку військової операції НАТО в Лівії в 2011 р. Автор стверджує, що міжнародна спільнота діяла без відповідного мандату ООН. У процесі дослідження науковець висвітлює роль та місце Італії в цій операції. Вчений робить висновок про те, що тактика Італії полягала в балансуванні між союзницькими зобов'язаннями та національними інтересами [103].

Період після повалення режиму Каддафі детально розглядається у статті Ф. Лумено «Italy in Libya (2011–2019): Defending National Interests». Автор аналізує лівійський напрям зовнішньої політики Італії в період громадянської війни в Лівії. Вчений акцентує увагу на тому, що Італія, на відміну від Франції, діяла обережно і намагалась за допомогою дипломатичних засобів сприяти вирішенню конфлікту [16].

У дослідженні Н. Раскаля «La crisi libica e il ruolo degli attori esterni» проаналізовано еволюцію військової співпраці Італії та Лівії з 2011 р. до сьогодення. Автор розглядає участь Італії в лівійській кампанії НАТО.

Науковець стверджує, що участь Італії в операції на території Лівії мала дуже обмежений характер. Передусім, Рим приймав участь гуманітарних місіях, боротьбі з ІДІЛ, підготовці лівійських сил безпеки та контролі за міграційними потоками. У роботі також розглянуто зміни в оборонній стратегії Італії після 2011 р. Автор робить висновок про те, що Італія прагне утвердитись як провідний регіональний гравець [99].

Окрему групу наукових праць становлять публікації, присвячені аналізу міграційної політики та енергетичного співробітництва між Італією та Лівією. До цієї групи належать роботи, що мають прикладну спрямованість, оскільки вони поєднують історичний аналіз із розглядом сучасних проблем і механізмів співпраці. У праці С. Маджоріно «Il ruolo della Libia nel Mediterraneo: politica e gestione dei flussi migratori» детально розглянуто політичні та економічні відносини між Італією та Лівією крізь призму співпраці в сфері протидії нелегальній міграції. Автор зазначає що боротьба з нелегальною міграцією, яка здійснюється Італією в співпраці з Лівією, супроводжується численними порушеннями прав людини. Мігранти потрапляють до спеціальних таборів, де зафіксовано відсутність медичної допомоги, антисанітарії та навіть випадки катувань [91].

Важливим для нашого дослідження є праця К. Д'Есте «Relazioni tra Italia e Libia dal 1951 ad oggi: tesi di laurea magistrale», що містить повноцінний історичний огляд еволюції двосторонніх відносин, з акцентом на енергетичному співробітництві. Автор детально висвітлює період підписання Договору про дружбу, партнерство та співробітництво. Також особлива увага приділена діяльності енергетичної компанії Eni в Лівії. У роботі міститься інформація про діяльність основних італійських комерційних структур, що функціонують на території Лівії (Eni North Africa, Mellitah Oil & Gas B.V.) та розкрито економічне значення газопроводу GreenStream для розвитку енергетичної співпраці в регіоні Середземномор'я [77].

Серед українських досліджень, присвячених темі італійсько-лівійських відносин, варто виділити працю Ж. Іщенко та К. Сафонова «Муаммар Каддафі та золота епоха Лівії» де проведено ретроспективний аналіз режиму Муаммара Каддафі. Вчені зосередились на висвітленні особливостей економічного, соціального та політичного розвитку Лівії в період правління М. Каддафі [49].

У роботі М. Неліна «Відносини Італії з країнами Близькосхідного регіону та лідерами АТР у 2001–2011 роках», розглядається зовнішньополітична стратегія Італії щодо держав Північної Африки та Близького Сходу. Особливу увагу приділено енергетичному співробітництву, безпековим викликам та ролі Італії як посередника між ЄС та країнами Південного Середземномор'я. Автор підкреслює прагматичність підходу Італії до відносин з Лівією, зокрема в контексті енергетичної безпеки [52].

А. Цеховалова приділяє особливу увагу проблематиці військового втручання в лівійський конфлікт. У своїй праці «Операції “Odyssey Dawn” та “Unified Protector”»: причини, процес, наслідки» авторка детально аналізує причини військової інтервенції, роль Італії у рамках операцій НАТО [56].

У статті С. Палинської «Післявоєнна Лівія: чи впорається новий уряд з зовнішніми і внутрішніми загрозами» проаналізовано особливості розвитку Лівії після 2011 р. Авторка звертає увагу на існування розколу в суспільстві, присутність збройних формувань та вплив іноземних держав на ситуацію в Лівії. Особливу увагу приділено взаємодії нової лівійської влади з європейськими країнами, зокрема з Італією [53].

У статті В. Саварина «Італійська військово-гуманітарна операція «Mare Nostrum»» проаналізовано особливості міграційної політики Італії, а також ініціативи, в яких приймає участь Італія з метою протидії нелегальній міграції в регіоні Середземномор'я. На думку дослідника, «Mare Nostrum» була не лише гуманітарною ініціативою, але й інструментом просування інтересів Італії в

регіоні. Окрему увагу приділено ролі Лівії як транзитної держави, через території якої прямують значні потоки мігрантів з країн Африки. [54].

Підсумовуючи огляд джерельної та наукової бази дослідження, слід зазначити, що, незважаючи на наявність інформації, що стосується розвитку італійсько-лівійських відносин, науково-теоретична база дослідження в цілому залишається все ж досить обмеженою. Більшість публікацій фокусується на аналізі діяльності офіційного уряду, який визнаний міжнародною спільнотою. Додатковим викликом став дефіцит публікацій вітчизняних науковців.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження

У межах дослідження еволюції італійсько-лівійських відносин в останній третині ХХ – в першій чверті ХХІ ст. важливим є визначення базових понять, які формують аналітичну основу нашого дослідження.

Важливим є поняття «зовнішня політика». «Зовнішня політика» – це термін, під яким розуміють комплекс практичних дій, які держава застосовує у взаємодії з іншими країнами та міжнародними організаціями. Дане поняття відображає прагнення держави реалізувати свої інтереси на міжнародній арені шляхом застосування дипломатичних механізмів, економічної співпраці, взаємодії в сфері безпеки, а також здійснення культурних контактів [29, с. 7].

Польський дослідник міжнародних відносин Ян П'єтрась розглядає зовнішню політику як процес вибору цілей та засобів діяльності у міжнародному середовищі, що впливає зі співвідношення параметрів внутрішнього та зовнішнього середовищ держави [47].

Поняття «міжнародні відносини» розглядається як система офіційних відносин між суверенними державами, що охоплює діяльність і політику національних урядів, міжнародних організацій, неурядових структур і транснаціональних корпорацій. Як зазначав Г. Моргентау в своїй праці «Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace», міжнародні відносини – це

боротьба за владу між націями [69]. В той же час французький соціолог і філософ Р. Аро визначав міжнародні відносини як сукупність політичних одиниць, які визначають одна одну як легітимних акторів і діють у системі, позбавленій центральної влади, де завжди зберігається можливість як миру, так і війни [50].

«Двосторонні відносини» – це форма взаємодії між двома суверенними державами, яка включає політичні, економічні та безпекові контакти, що здійснюються на основі взаємної вигоди. Вони є ключовим елементом зовнішньої політики та можуть мати як кооперативний, так і конфліктний характер, залежно від контексту й стратегічних пріоритетів сторін [70, с. 20].

А. Варвеллі, італійський політолог, який досліджував відносини між Італією та Лівією у своїй монографії «L'Italia e l'ascesa di Ghedafi. La cacciata degli italiani, le armi e il petrolio (1969–1974)», розглядає двосторонні відносини як динамічну систему взаємодії між державами, де ключову роль відіграють економічні інтереси, історичний контекст та політична взаємозалежність [105].

«Колоніалізм» – це явище, за якого одна держава насильно встановлює політичний та економічний контроль над іншою країною та її ресурсами. Суть колоніалізму полягає у нав'язуванні колонізованій спільноті чужих норм, цінностей і моделей розвитку, часто з приниженням або витісненням її власної культурної ідентичності.

Філософ Ф. Фанон, у своїй праці «The Wretched of the Earth» розглядає колоніалізм не просто як політичну та економічну систему, а як насильницький та руйнівний процес, який спрямований на підкорення колонізованого населення. На його думку, колоніальне панування проникає не лише у зовнішнє життя, але й у свідомість, культуру, самосприйняття та ідентичність народів [82].

«Постколоніалізм» – це поняття, що передбачає аналіз наслідків колоніального панування після його формального завершення. Воно охоплює як

період після здобуття незалежності колишніми колоніями, так і містить критичну оцінку того, як колоніальне минуле продовжує впливати на сучасні глобальні відносини, ідентичність, мову, культуру та форми влади [102, с. 292].

Ф. Фанон у своїй праці «Black skin and white masks» визначає постколоніалізм як процес не лише політичного звільнення, але й глибокої психологічної та культурної трансформації колонізованих народів. Вчений наголошував, що справжнє визволення неможливе без переосмислення ідентичності та подолання наслідків колоніального домінування [81].

«Геополітика» – це поняття що передбачає розгляд просторових характеристик, таких як географія, ресурси та розташування країни, що впливають на розподіл влади у світі. Геополітика, як підхід, вивчає, як країни використовують своє географічне положення для реалізації стратегічних інтересів, зокрема в контексті безпеки, економіки та зовнішньої політики [97, с. 7].

«Міжнародна безпека» – це стан відносин між державами та іншими учасниками світової політики, за якого забезпечується стабільність, знижуються ризики збройних конфліктів, а також створюються умови для вирішення глобальних і регіональних загроз шляхом співпраці, дотримання міжнародного права і дипломатичного діалогу.

Б. Бьюзан у праці «People, States and Fear» розглядає міжнародну безпеку як комплексне поняття, яке охоплює не лише захист держав від зовнішніх військових загроз, але й більш широкий контекст, пов'язаний зі стабільністю політичних спільнот. Він стверджує, що міжнародна безпека – це не лише запобігання конфліктам, але й підтримка середовища, в якому держави та інші актори можуть функціонувати без страху за власне існування [65].

«Міграційна політика» – це поняття, що визначає підходи до регулювання міграційних потоків. У своїй статті «International Migration Policies: Conceptual Problems» Мері М. Криц зазначає, що державна міграційна політика різних

країн світу відрізняється та з часом змінюється. Автор зазначає, що країни по різному визначають, хто є мігрантом, деякі вважають мігрантами лише іноземців, тоді як інші – будь-яких осіб, які перетинають кордон. Крім того, критерії, за якими особа визначається мігрантом, можуть включати тривалість перебування, мету в'їзду або намір оселитися [88].

«Енергетичне партнерство» – це форма взаємодії між державами або організаціями, яка будується на спільних інтересах у сфері енергетики. Енергетичне партнерство передбачає не лише обмін енергоресурсами, але й координацією стратегій, реалізацію спільних інфраструктурних проєктів, а також узгодження дій у питаннях енергетичної безпеки, інвестицій і технологічного розвитку. З точки зору Дж. Лучані, енергетичне партнерство – це не просто торгівля енергоносіями, а стратегічна співпраця між країнами, яка включає спільні проєкти, узгодження політик і створення стабільних правил для енергетичного обміну [16].

Таким чином, понятійно-категоріальний апарат дослідження становить фундамент для подальшого аналізу специфіки італійсько-лівійських відносин у контексті міжнародної політики, а визначення таких ключових термінів як «міжнародні відносини», «зовнішня політика», «колоніалізм», «постколоніалізм», «геополітика», «міграційна політика» та «енергетичне партнерство» дозволяє більш ґрунтовно дослідити основні напрями взаємодії між Італією та Лівією.

1.3. Соціально-економічний та політичний профіль Італії та Лівії

Географічне положення Італії. Італія розташована на півдні Європи на Апеннінському півострові. Загальна площа території країни становить 301 340 км². Довжина сухопутних кордонів становить 1 836,4 км і проходить вздовж Альп. Італія межує з шістьма країнами: Австрією, Францією, Словенією, Швейцарією, а також з Сан-Марино та Ватиканом. Італія омивається водами

Адріатичного, Іонічного, Тірренського та Лігурійського морів. До складу країни входять великі острови Сицилія та Сардинія, а також численні менші острови.

Ресурсний потенціал країни. Італія має значні запаси каррарського мармуру (Тоскана), польового шпату (Сардинія), сірки (Сицилія), ртуті (Монте-Аміата) та залізної руди (Ломбардія, П'ємонт). В Паданській низовині та на шельфі Адріатичного моря видобувають природній газ та нафту, які покривають до 10% енергетичних потреб країни. Сприятливий клімат Італії дозволяє вирощувати виноград, оливки, цитрусові, томати, пшеницю, рис, різноманітні фрукти та овочі. Основними сільськогосподарськими регіонами є Апулія, Сардинія, Сицилія та Тоскана. Важливою складовою господарства Італії є рибальство.

Основні етапи історичного розвитку Італії. Протягом багатьох століть на території сучасної Італії існували різні народи та культури: етруски, греки, латини та інші. У 753 р. до н.е. на Апеннінському півострові було засновано місто Рим, яке згодом стало центром Римської республіки, а пізніше – Римської імперії. Після її падіння у 476 р. Італія розпалась на численні державні утворення: Венеційську республіку, Папську область, Королівство Сардинія тощо. У другій половині XIX ст. в Італії активізувався рух за об'єднання, відомий як Рісорджименто. У 1861 р. було проголошено створення Королівства Італія. У першій половині XX ст. В 1922–1943 рр. Італія пережила період фашистської диктатури. Після завершення Другої світової війни Італія стала республікою [29].

Відповідно до Конституції Італія є демократичною парламентською республікою, яка набула чинності 1 січня 1948 р. Столицею Італії є місто Рим. Владу в Італії здійснюють три гілки: законодавча, виконавча та судова.

Законодавча влада належить двопалатному Парламенту Італії, який складається з Палати депутатів (400 осіб) та Сенату Республіки (200 осіб).

Обидві палати мають рівні законодавчі повноваження. Депутати й сенатори обираються на загальних виборах строком на п'ять років [41, с. 16].

Виконавча влада реалізується Урядом Італійської Республіки, очолюваним Головою Ради Міністрів (прем'єр-міністром). Голова уряду призначається Президентом Республіки та формує Раду Міністрів. Станом на 2025 р. обов'язки прем'єр-міністра виконує Джорджа Мелоні. Вона є першою жінкою на цій посаді та очолює партію «Брати Італії».

Президент Італійської Республіки є главою держави та символом національної єдності. Він обирається Парламентом терміном на 7 років. Президент в Італії виконує представницькі функції. Станом на 2025 р. посаду Президента Італійської Республіки обіймає Серджо Маттарелла, який був переобраний на другий термін у 2022 р.

Судова влада в Італії є незалежною від законодавчої та виконавчої. Основним органом судової влади є Вища рада магістратури. Суддів, або магістратів, призначають за результатами відкритого конкурсу, організованого Міністерством юстиції. Кандидат обов'язково повинен мати юридичну освіту, п'ять років стажу та успішно скласти державний іспит [41, с. 27].

Італія має багатопартійну політичну систему. Серед основних партій Італії: Брати Італії (Fratelli d'Italia) (очолювана Джорджією Мелоні), Демократична партія (Partito Democratico) та Рух 5 зірок (Movimento 5 Stelle).

Адміністративний устрій країни. Італія є унітарною державою з децентралізованою системою правління, яка включає чотири основні рівні територіального устрою: 20 регіонів, з яких 5 мають особливий автономний статус (Валле-д'Аоста, Фріулі-Венеція-Джулія, Трентіно-Альто-Адідже (складається з двох автономних провінцій: Тренто та Больцано), Сицилія і Сардинія), 107 провінцій, 7 900 муніципалітетів та 14 міст-метрополій. Також існують асоціативні форми місцевого самоврядування: консорціуми, гірські громади та союзи муніципалітетів [42, с. 179–180].

Участь країни в міжнародних організаціях. Італія є однією з країн-засновниць Європейського Союзу, НАТО, Організації Об'єднаних Націй, Світової організації торгівлі, Організації економічного співробітництва та розвитку, Великої сімки та Великої двадцятки. Італія також входить до складу Шенгенської зони та є активним учасником таких структур, як Міжнародний валютний фонд та Світовий банк.

Чисельність населення Італії демонструє поступове зменшення: у 2022 р. чисельність становила 59 млн осіб, у 2023 р. – 58,9 млн осіб, а в 2024 р. – 58,8 млн осіб. У 2025 р. очікується подальше зниження до 58,6 млн осіб. Річний приріст населення залишається від'ємним: $-0,34\%$ у 2022 р., $-0,28\%$ в 2023 р. $-0,29\%$ в 2024 р., з прогнозом $-0,30\%$ у 2025 р. [32]. У 2022 р. рівень народжуваності становив 7,1 на 1000 осіб, а смертність – 12,1 на 1000 осіб. Ці показники свідчать про демографічну кризу в Італії, основними причинами якої є низький рівень народжуваності, старіння населення, економічна нестабільність, безробіття серед молоді, відсутність чіткої сімейної політики та висока вартість життя [14].

Хоча Італія стикається з проблемою старіння населення, соціально-економічні показники залишаються стабільними. Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП) у 2024 р. становив 0,895, що вважається високим рівнем [17]. Тривалість життя в Італії є однією з найвищих у світі: у 2022 р. – 83,2 роки, у 2024 р. – 83,5 роки. Рівень грамотності серед дорослого населення перевищує 99% [35]. Індекс гендерної нерівності (ІГН) є низьким – близько 0,040 у 2024 р. (див. табл. 1.1) [25]. Ці показники є підтвердженням стабільного соціального розвитку Італії, які позитивно впливають на її місце в міжнародних рейтингах (див. табл. 1.2).

Протягом останніх років спостерігається позитивне міграційне сальдо, що частково зменшує темпи скорочення населення. У 2024 р. до Італії прибуло понад 243 тис. осіб з Центрально-Східної Європи, Північної Африки та ЄС [33].

Середня щільність населення Італії залишається високою, близько 201 особи на км². Найбільш густонаселеними є північні регіони (Ломбардія, Емілія-Романья та Венето) та великі міста (Рим, Мілан, Неаполь, Турин). Загалом близько 71% населення проживає в міських районах [77].

Таблиця 1.1

Демографічні показники Італії (у період з 2022 по 2025 рр.)

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р. (прогноз)
Чисельність населення (млн)	59,0	58,9	58,8	58,6
Річний приріст (%)	-0,34	-0,28	-0,29	-0,30
Народжуваність (на 1000 осіб)	7,1	7,0	7,0	–
Смертність (на 1000 осіб)	12,1	11,2	10,8	–
Сальдо міграції (осіб)	+260 796	+281 220	+243 612	–
Щільність населення (осіб/км ²)	201	201	201	–
Урбанізація (% міського населення)	71,66	71,97	71,98	–
Тривалість життя (років)	83,2	83,4	83,4	–
Рівень грамотності (%)	99	99	99	99
Індекс гендерної нерівності (0–1)	0,040	0,040	0,040	–
ІРЛП (0–1)	0,895	0,895	0,895	–

Складено автором за матеріалами: [19; 24; 25; 26; 85].

Основну частину населення країни становлять італійці. Проте, через зростання кількості мігрантів, в Італії також проживають румуни (2,2%), албанці (1,5%), марокканці (0,8%), китайці (0,6%), українці (0,8%) та представники інших етнічних груп [79, с. 6]. Офіційною мовою є італійська, однак в окремих регіонах також використовується німецька, французька та словенська мови. Основною релігією в Італії є католицизм, який сповідує 74% населення [82].

Особливості економічного розвитку країни. Італія є восьмою економікою світу та однією з провідних економік ЄС, посідаючи третє місце за обсягом ВВП

(2,48 трлн дол. у 2024 р.) після Франції та Німеччини. ВВП на душу населення становить приблизно 60 933 дол. Впродовж останніх 30 років економіка Італії перебувала у стані стагнації, проте у 2019–2023 рр. середньорічний темп зростання ВВП становив понад 1%, що перевищувало показники Франції (+0,6%), Німеччини (+0,1%) та Іспанії (–0,9%) (рис. 1.1).

Таблиця 1.2

Місце Італії в міжнародних рейтингах

Об'єкт дослідження (час публікації)	Місце	Кількість країн	Організація
Індекс глобальної конкурентоспроможності 2024	30	141	Всесвітній економічний форум (WEF)
Індекс розвитку людського потенціалу 2024	41	191	Програма розвитку ООН (UNDP)
Індекс інвестиційного клімату 2024	35	190	Світовий банк
Індекс мережевої готовності 2024	25	134	Портал мережевої готовності (Network Readiness Portal)
Індекс економічної свободи 2024	68	184	Heritage Foundation
Індекс добробуту Legatum 2023	30	167	Legatum Institute
Індекс зручності ведення бізнесу 2024	58	190	Світовий банк

Складено автором за матеріалами: [1, 2, 3, 4, 5, 7].

Італійська економіка базується на ринковій моделі з помірним втручанням держави, насамперед у розвиток соціальної сфери та розвиток регіонів. Приватний сектор відіграє провідну роль, однак держава впливає на роботу стратегічних галузей, таких як транспорт, енергетика та оборона.

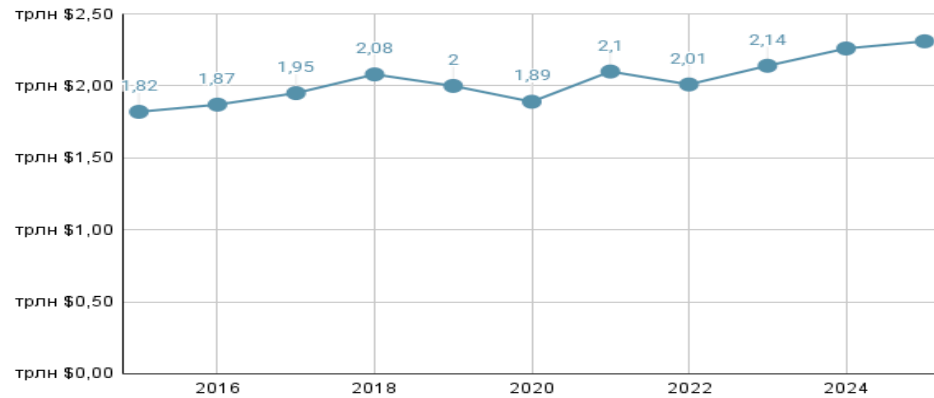

Рис. 1.1. Динаміка ВВП Італії (в 2015–2025 рр.).

Складено автором за джерелом [24].

Фіскальна політика є поміркованою. Грошова політика регулюється Європейським центральним банком (валюта – євро, 1 EUR становить приблизно 1,11 дол.). Індекс інфляції у 2024 р. склав 1,4% (див. табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Основні макроекономічні показники Італії та Лівії станом на 2024 р.

Показник	Італія (валовий показник)	Італія (показник на душу населення)	Лівія (валовий показник)	Лівія (показник на душу населення)
ВВП у порівняльних цінах (за паритетом купівельної спроможності)	3,61 трлн дол.	40 287 дол.	46 млрд дол.	6 261 дол.
ВВП у поточних цінах (за офіційним обмінним курсом)	2,48 трлн дол.	60 933 дол.	106,12 млрд дол.	45 000 дол.
Середній темп зростання ВВП	0,7%	–	2,4%	–
Зайнятість в економіці	39 млн осіб	42 роб./100 осіб	2,8 млн осіб	32 роб./100 осіб
Рівень безробіття	6,8%	–	18,7%	–
Темп інфляції	1,2%	–	2,0%	–
Доходи держбюджету	459,3 млрд дол. (2023)	6 963 дол. (2023)	23 млрд дол. (2023)	3 888 дол. (2023)

Витрати держбюджету	1 270 млрд дол. (2023)	21 525 дол. (2023)	35,3 млрд дол. (2023)	5 100 дол. (2023)
Державний борг	3 210 млрд дол.	51 500 дол.	69,3 млрд дол.	6 400 дол.
Об'єм грошей в обороті	2 220 млрд дол. (2025)	37 600 дол.	33,2 млрд дол. (2025)	4 740 дол.
Запаси валюти і золота	306,6 млрд дол.	5 200 дол.	84,13 млрд дол.	12 000 дол.
Сільське і лісове господарство	8%	–	–	–
Промисловість і будівництво	22%	–	52,3%	–
Сфера послуг	65%	–	46,4%	–
Зовнішня заборгованість	2,9 трлн дол.	49,7 дол.	44 млрд дол.	6 197 дол.

Складено автором за матеріалами: [24, 32, 35, 40, 43].

Бюджетна політика Італії орієнтована на стимулювання інвестицій, особливо в сферу «зелених» технологій та інфраструктури. У 2024 р. інвестиції склали 110 млрд євро. Соціальна політика передбачає розвинену пенсійну систему, підтримку безробітних, дотації на житло та охорону здоров'я [86, с. 2–3].

Основою економіки Італії є промисловість, яка зосереджена на півночі країни (Ломбардія, Венето, Емілія-Романья). Провідні галузі включають машинобудування, металургію, автомобілебудування, хімічну промисловість, текстиль і харчову продукцію. У 2024 р. Італія займала 30% на світовому ринку предметів розкоші.

Важливе місце в італійській економіці посідає сектор послуг, зокрема туристична галузь (13% ВВП). У 2024 р. країну відвідало 134 млн туристів, які витратили понад 51,6 млрд євро.

Основу зовнішньоекономічної політики Італії становить торгівля. Основні експортні товари: промислове обладнання, автомобілі, фармацевтична продукція, електротехніка, продукти харчування та предмети розкоші. До імпортованих товарів Італії належать палива (вугілля, нафта, газ), сировина,

транспортні засоби та сталь. На глобальному рівні Італія входить до десяти найбільших економік світу (рис. 1.2).

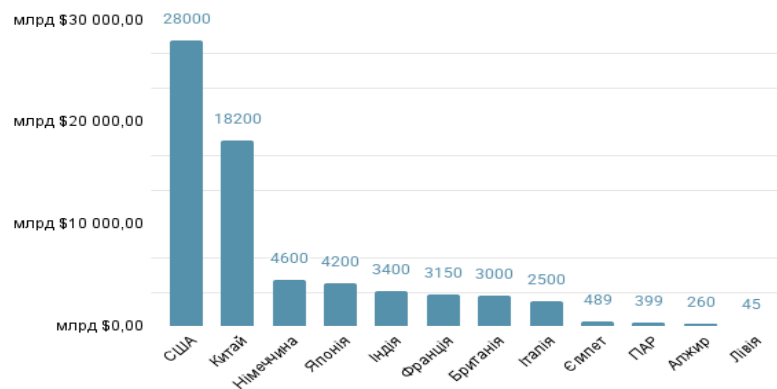

Рис. 1.2. Місце Італії в рейтингу найбільших економік світу за обсягом національного ВВП. Складено автором за джерелом [98].

Італія має позитивне торговельне сальдо, а основними торговельними партнерами є країни ЄС (57% імпорту), а також Китай (8%). Італія поступово зменшує енергетичну залежність від РФ, зокрема через розвиток енергетичних проєктів спільно з африканськими країнами. У 2023 р. Італія та Лівія домовились про розробку газових родовищ у рамках проєкту Structure A&E на суму

8 млрд дол. Також країна інвестує капітали в інноваційні технології та цифровізацію. Таким чином, економічна модель Італії поєднує ринкову свободу з елементами державного управління, економіка здебільшого орієнтована на експорт. Диверсифікацію енергетичних джерел, підтримку інновацій та сталий соціальний розвиток [59].

Географічне положення Лівії. Загальна площа території Лівії становить близько 1 759 540 км². Країна розташована в Північній Африці. На півночі вона має вихід до Середземного моря, протяжність морського узбережжя становить 1 770 км. Лівія межує з шістьма державами: Алжиром на заході (982 км), Чадом на півдні (1 055 км), Єгиптом на сході (1 150 км), Нігером на півдні (354 км),

Суданом на південному сході (383 км) та Тунісом на північному заході (459 км). Загальна довжина сухопутного кордону становить 4 339 км.

Рельєф Лівії представлений переважно пустельними та напівпустельними територіями які займають 90% площі її території. У північно-західній частині розташоване плато Триполітанія, на сході – плоскогір'я Кіренаїка, а на півдні – гірський масив Тібесті.

Лівія має вигідне розташування на узбережжі Середземного моря, що сприяє розвитку торгівлі, особливо в прибережних районах із розвинутою інфраструктурою. Основними економічними центрами країни є Триполі, Бенгазі та Місрата. Південні регіони є менш розвиненими та орієнтовані на видобуток природного газу та нафти.

Ресурсний потенціал країни. Лівія має найбільші запаси нафти в Африці. Лише підтвержені запаси нафти в Лівії становлять більше 48 млрд барелів. Більшість родовищ розташовані в районах Сиртської западини та Мурзука. Окрім нафти, Лівія має значні запаси природного газу – близько 1,5 трлн м³. Також на території Лівії є поклади залізної руди, фосфатів, калійної солі, гіпсу, мармуру та урану.

Основні етапи історичного розвитку країни. Лівія має давню історію, пов'язану з діяльністю фінікійців, греків, римлян, візантійців, арабів та османів. У 1911 р. територія Лівії була анексована Італією. Колоніальне правління тривало до 1943 р. 24 грудня 1951 р. Лівія остаточно здобула незалежність. Було проголошено створення Об'єднаного Королівства Лівія на чолі з королем Ідрісом І.

У 1969 р. в результаті перевороту влада була захоплена групою офіцерів на чолі з Муаммаром Каддафі, який проголосив Лівійську Арабську Джамахірію.

У 1977 р. в Лівії Коран було визнано головним джерелом законодавства, а центральне місце в ідеології держави займала «Зелена книга» М. Каддафі, де критикувались традиційні форми влади та проголошувався принцип

народовладдя, що отримав назву «джамахірія». Ця система заперечувала роль політичних партій, а основою правової системи оголошувались звичаї та релігія.

Правління режиму Каддафі тривало до 2011 р., коли внаслідок революції та втручання НАТО його режим було повалено. Відтоді країна перебуває у стані політичної кризи та перманентного внутрішнього конфлікту. Станом на 2025 р. Лівія розділена між двома протидіючими сторонами які очолюють відповідно Уряд національної єдності (УНЄ) зі столицею Триполі та Уряд національної стабільності (УНС) зі столицею в Тобруку [13].

Станом на 2025 р. в Лівії офіційно існує республіканська форма правління. Головою Президентської ради є Мухаммад аль-Манфі, а пост прем'єр-міністра займає Абдула Хамід Аль-Дбейба. До остаточного вирішення конфлікту в Лівії діють тимчасові органи влади, такі як Президентська рада та Уряд національної єдності.

У законодавчій сфері єдиним офіційно визнаним парламентом вважається Палата представників, що розташована в Тобруці під керівництвом Акілі Салеха. Консультативні функції виконує Вища Державна рада на чолі з Халідом аль-Машрі. Парламент складається з 200 місць, з яких 32 місця відведено для жінок. Голосування відбувається на загальнонаціональному рівні. Останні вибори відбулись у 2014 р., але не були загально визнані [42, с. 4].

Після подій 2011 р. Національна перехідна рада ухвалила Тимчасову Конституційну декларацію, яка мала діяти до прийняття офіційної конституції. У 2017 р. Конституційна асамблея, яка була створена для розробки основного закону країни, підготувала проєкт нової конституції, але через політичну нестабільність в Лівії і протистояння між різними центрами влади документ не було затверджено.

В адміністративному відношенні Лівія поділяється на 22 муніципалітети (шабіята) та три великі регіони – Триполітанію, Кіренаїку та Феццан.

Участь країни в міжнародних організаціях. Лівія є членом таких міжнародних організацій, як Організація Об'єднаних Націй, Ліга арабських держав, Африканський союз, ОПЕК та Ісламська організація співробітництва.

Чисельність населення Лівії демонструє стабільне зростання: у 2022 р. – 7,2 млн осіб, у 2024 р. – 7,3 млн осіб. Станом на початок 2025 р. показник становить 7 458 555 осіб [85]. Річний приріст населення поступово зменшується від 1,24% у 2022 р. до прогнозованих 1,05% у 2025 р. [28, 65].

У 2022 р. рівень народжуваності становив 17,7 на 1000 осіб [10], а смертність – 4,8 на 1000 осіб [17]. У 2024 р. ці показники змінились відповідно до 17 та 6,7 на 1000 осіб, що вказує на зростання смертності, зокрема через складну економічну ситуацію, тривалу нестабільність в країні та обмежений доступ населення до медичних послуг.

Міграційні процеси характеризуються незначним від'ємним сальдо: у 2022 та 2023 р. показник становив мінус 2 001 осіб, у 2024 р. – плюс 3 448 осіб, з прогнозом на 2025 р. – мінус 172 особи [33]. Головною країною призначення мігрантів є Італія. В 2023 р. кількість прибулих з Лівії переселенців перевищила 45 000 осіб, що згідно з даними Міністерства внутрішніх справ Італії, на 83% більше ніж у 2022 р. У 2024 р. кількість мігрантів становила 40 000 осіб, а в 2025 р. прогнозується зменшення до 35 000 осіб у зв'язку з посиленням прикордонного контролю [65].

Середня щільність населення залишається низькою – 4,5 особи на км², що зумовлено великою часткою пустельної території [39]. Близько 85% населення Лівії проживає переважно в прибережних містах, таких як Триполі та Бенгазі, а південні пустельні території майже незаселені [70]. У 2022 р. рівень урбанізації становив 85%, а у 2025 р. очікується 85,6% [69].

Основну частину населення становлять араби та бербері. Також у країні проживають етнічні меншини: єгиптяни, греки, індійці, італійці, мальтійці, пакистанці, тунісіці та турки.

Офіційною мовою в Лівії є арабська, однак в країні також використовується італійська та англійська.

Основною релігією є іслам, який сповідує понад 96,6% населення [65].

Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП) Лівії у 2022 р. становив 0,718, що відносить її до країн з високим рівнем розвитку людського потенціалу [27]. Тривалість життя в Лівії зростає: у 2022 р. – 74,5 року, у 2023 р. – 69 років, у 2024 р. – 71 рік, з прогнозом на 2025 р. – 73,2 роки [72]. Рівень грамотності серед дорослого населення становить 91% [71]. Індекс гендерної нерівності (ІГН) у 2022 р. становив 0,259, що є помірним рівнем гендерної нерівності в Лівії [74] (див. табл. 1.4). Ці показники разом з іншими соціально-економічними даними формують місце Лівії в міжнародних рейтингах (див. табл. 1.5).

Таблиця 1.4

Основні демографічні показники Лівії (в період з 2022 по 2025 рр.)

Показник	2022	2023	2024	2025 (прогноз)
Чисельність населення (млн)	7,2	7,3	7,3	7,46
Річний приріст (%)	1,24	1,15	1,12	1,05
Народжуваність (на 1000 осіб)	17,7	17,3	17,0	–
Смертність (на 1000 осіб)	4,8	5,5	6,7	–
Сальдо міграції (осіб)	–2 001	–2 001	+3 448	–
Щільність населення (осіб/км ²)	4,5	4,6	4,6	–
Урбанізація (% міського населення)	85,0	85,2	85,4	85,6
Тривалість життя (років)	74,5	69,3	71,1	73,2
Рівень грамотності (%)	91,0	91,2	91,5	–
Індекс гендерної нерівності (0–1)	0,259	0,258	0,257	–
ІРЛП (0–1)	0,718	0,721	0,723	–

Складено автором за матеріалами: [10, 17, 40, 102].

Особливості економічного розвитку країни. Лівія має експортно-сировинну модель економіки, яка базується на видобутку газу та нафти. Енергетичний сектор формує 90% експортних доходів та 68% ВВП. Економічний розвиток Лівії є нестабільним через складну політичну ситуацію.

У країні існують два конкуруючі центри влади, які управляють різними територіями та мають окремі бюджети, що ускладнює реалізацію єдиної економічної політики.

Грошова політика реалізується Центральним банком Лівії, який дотримується фіксованого курсу (валюта – динар, 1 динар становить приблизно 0,21 дол.) та тримає золотовалютні резерви, які оцінюються в 70 млрд. дол., що залишається ключовим фактором фінансової стабільності країни [52, с. 32] (див. табл. 1.3).

У соціальній сфері Лівії спостерігається нестача можливостей з надання медичних та освітніх послуг. У 2024 р. близько 1,5 млн громадян мали обмежений доступ до медичних послуг, зокрема в південних регіонах. Транспортна інфраструктура розвинена переважно в прибережних районах, таких як Тріполі, Бенгазі, Ес-Сідра та Рас-Лануф. Залізничне сполучення практично відсутнє, а внутрішні перевезення здійснюються за допомогою автотранспорту та авіатранспорту.

Таблиця 1.5

Місце Лівії в міжнародних рейтингах

Об'єкт дослідження (час публікації)	Місце	Кількість країн	Організація
Індекс глобальної конкурентоспроможності 2015	126	140	Всесвітній економічний форум (WEF)
Індекс розвитку людського потенціалу 2022	92	191	Програма розвитку ООН (UNDP)
Індекс економічної свободи 2024	–	–	–
Індекс добробуту Legatum 2023	146	167	Legatum Institute
Індекс зручності ведення бізнесу 2024	186	190	Світовий банк

Складено автором за матеріалами: [1, 3, 4, 6].

Протягом 2011–2021 рр. економіка країни характеризувалась високим рівнем нестабільності, спричиненої громадянською війною, фрагментацією влади та зниженням обсягів нафтовидобутку. Найскладнішим був період

2015–2016 рр., коли економіка країни перебувала у стані стагнації (2015 р. – \$48,7 млрд дол., 2016 р. – \$49,9 млрд дол.). У 2017–2018 рр. спостерігалось часткове відновлення економіки (2017 р. – 67,2 млрд дол., 2018 р. – 76,7 млрд дол.). Проте у 2019–2021 рр., через ескалацію конфлікту та пандемію COVID-19, ВВП знову скоротився (2019 р. – 69,2 млрд дол., 2020 р. – 46,9 млрд дол., 2021 р. – 35,2 млрд дол.). У 2023 р. ВВП зріс на 12,6%, (до 44,9 млрд дол.), однак у 2024 р. було зафіксовано спад на 2,7%, що свідчить про відсутність динаміки (рис. 1.3) [40].

Основною статтею експорту Лівії є енергоресурси. Важливе значення з точки зору експорту газу відіграє газопровід GreenStream. Експорт лівійської нафти у 2022 р. становив 7,6 млрд євро, що складало третину всього експорту Лівії.

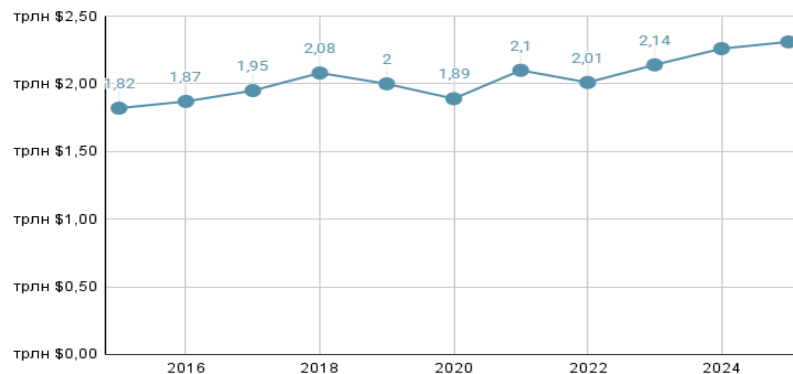

Рис. 1.3. Динаміка ВВП Лівії (за період з 2015 по 2025 рр.).

Складено автором за джерелом [40].

Таким чином, Лівія має дезорганізовану економіку, подальший розвиток якої можливий лише за умови політичної стабілізації, продуманої бюджетної політики та зменшення залежності від енергетичного сектору. Незважаючи на значні запаси нафти та газу, у 2024 р. Лівія посідала найнижчі позиції в глобальному рейтингу за обсягом ВВП (93-тє місце) (рис. 1.4).

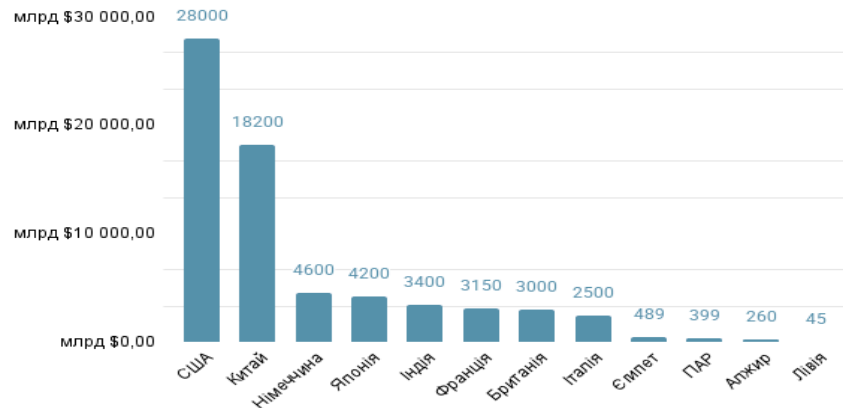

Рис. 1.4. Місце Лівії в рейтингу найбільших економік світу за обсягом ВВП.

Складено автором за джерелом [43].

Таким чином, соціально-економічні та політичний розвиток Італії та Лівії мають багато відмінностей, які стали визначальними у формуванні характеру їх двосторонніх відносин. Італія – європейська країна зі стабільною економікою, високим рівнем економічного розвитку. Лівія ж, навпаки, перебуває у стані перманентної політичної кризи, що супроводжується нестабільністю державних інституцій.

Обидві країни мають вигідне геополітичне положення на узбережжі Середземного моря, що відкриває можливості для співпраці, зокрема у сферах енергетики, безпеки та міграції. Італія є осередком стабільності в регіоні, тоді як Лівія навпаки, залишається осередком конфліктів, в яких активну участь беруть іноземні держави.

Хоча Італія не має великих запасів корисних копалин, вона володіє родючими землями та має розвинену транспортну мережу, тоді як Лівія володіє значними енергетичними ресурсами, але через нестабільну політичну ситуацію в країні вони використовуються досить неефективно.

Контраст між двома країнами особливо помітний на рівні діяльності політичних інституцій. Італія має чітку систему влади з ефективним місцевим самоврядуванням, тоді як в Лівії спостерігається фрагментація влади.

У контексті еволюції італійсько-лівійських відносин ці аспекти мають важливе значення, оскільки вони впливають на характер та специфіку співпраці двох держав.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ВІДНОСИН МІЖ ІТАЛІЄЮ ТА ЛІВІЄЮ В 1970 – 2025 рр.

2.1. Особливості двосторонньої взаємодії між Італією та Лівією в 1970 – 2010 рр.

Двостороння взаємодія між Італією та Лівією бере початок з часів італійсько-турецької війни (1911–1912 рр.), під час якої Італія окупувала Кіренаїку, Триполітанію та Феццан. В період перебування при владі в Італії фашистського режиму Італія проводила активну колоніальну політику, зокрема, в регіоні Північної Африки [65, с. 27].

В результаті Другої світової війни Італія втратила контроль над Лівією. Триполітанія та Кіренаїка опинились під контролем Великої Британії, а Феццан став частиною Франції.

Однак, вже в 1951 р. Лівія здобула незалежність. Попри втрату колоніального статусу, Італія продовжувала зберігати економічний вплив на Лівію, виступаючи найбільшим інвестором її економіки. Під час правління короля Ідріса I збільшилась чисельність італійської громади в Лівії, яка становила близько 35 000 осіб, і відіграла важливу роль в економічному розвитку країни. У 1955 р. на території Лівії було відкрито нафтові родовища, що спричинило швидке зростання доходів та сприяло модернізації країни [66, с. 14–15].

Важливим етапом у розвитку італійсько-лівійських відносин стала угода 1956 р., яка була підписана між Італійською Республікою і лівійською монархічною владою. Документ надавав гарантії захисту італійській частині населення Лівії, а також передбачав поглиблення економічного співробітництва двох держав та недоторканість приватної власності. Італія погодилась приймати участь у відбудові Лівії, але без офіційного визнання та вибачень за скоєні в колоніальні часи злочини [66, с. 39–40].

У тому ж році розпочинається енергетичне партнерство між двома державами. Італії вдалось отримати вигідні умови співпраці. Провідна нафтова компанія ENI (Ente Nazionale Idrocarburi), згідно умов контракту, могла отримувати 50% прибутку від продажу нафти. Саме такий підхід дозволив утвердити Італію як важливого партнера Лівії.

Двостороння співпраця ще більше покращилась після відкриття великих покладів нафти в Лівії у 1959 р. Протягом короткого проміжку часу Лівія перетворилась на основного постачальника нафти для Італії. У 1962 р. Лівія приєдналась до ОПЕК, що зміцнило її позиції на міжнародній арені [64, с. 161].

1 вересня 1969 р. в Лівії відбувся військовий переворот, ініційований групою молодих офіцерів на чолі з капітаном Муаммаром Каддафі. Усунення монархії стало результатом зростання невдоволення серед населення, що було викликано соціально-економічною нерівністю в країні, корупцією та обмеженим доступом більшості лівійців до національних ресурсів.

На основі організації «Рух вільних офіцерів» було створено офіційний орган влади – Раду революційного командування. Згодом Лівія отримала назву Соціалістичної Народної Лівійської Арабської Джамахірії, що означало остаточну відмову від прозахідної політики, яку здійснював Ідріс І.

Прихід до влади уряду на чолі з М. Каддафі став переломним моментом як для внутрішньої, так і для зовнішньої політики Лівії, що безпосередньо вплинуло на двосторонні відносини з Італією. М. Каддафі надихався прикладом єгипетського лідера Гамалія Абдель Насера, який боровся проти західного впливу на Близькому Сході. М. Каддафі прагнув перетворити Лівію на вільну від іноземного впливу державу.

Основними цілями нового уряду стали:

- проведення антиколоніальної політики;
- націоналізація енергетичних ресурсів;
- припинення військової присутності США та Великої Британії.

У 1970 р. в Місураті М. Каддафі виступив з промовою, в якій засуджував колоніалізм і вимагав від Італії визнати колоніальні злочини та сплатити Лівії компенсацію. Відмова Італії призвела до примусового виселення багатьох італійців та націоналізацію їх приватної власності загальною вартістю понад 100 млн дол. 21 липня 1970 р. уряд ухвалив три закони, згідно з якими близько 20 тисяч італійців мали залишити Лівію [94, с. 31].

Така політика лівійського уряду щодо італійської частини населення суперечила положенням італійсько-лівійського договору 1956 р.. Втім, через прагнення до повної незалежності, контролю над ресурсами та побудови нової системи народного самоврядування лівійська влада знехтувала положеннями договору. Зокрема, ці ідеї знайшли відображення в «Зеленій книзі» 1975 р., яка стала основним документом, що визначав напрям розвитку Лівії. У 1970 р. в країні було запроваджено «День Помсти», який мав нагадувати про насильницькі дії Італії під час її колоніального панування.

Різка зміна зовнішньополітичного курсу Лівії вимагала від Риму пошуку шляхів збереження стабільного економічного партнерства, особливо в секторі енергетики. Слід зазначити, що Італія опинилась у досить складній ситуації, оскільки з одного боку, вона мала енергетичні інтереси в Лівії, а з іншого – була учасницею НАТО та Європейського економічного співтовариства (ЄЕС), які відкрито критикували новий зовнішньополітичний курс Лівії [95, с. 20].

Антиколоніальна політика, яку почала здійснювати нова лівійська влада, мала на меті повністю подолати наслідки колоніального впливу та зміцнити незалежність країни. У той же час, слід зазначити, що італійський ринок продовжував залишатись ключовим для лівійського нафтового експорту.

Таким чином, після військового перевороту 1969 р. італійсько-лівійські відносини зазнали еволюції. Вигнання італійців, конфіскація їх майна та націоналізація нафтового сектору призвели до напруги у відносинах між Римом

і Тріполі, проте не стали причиною остаточного припинення їх економічної співпраці.

Політика, яку здійснював уряд на чолі з М. Каддафі, була спрямована на зменшення залежності від впливу іноземних нафтових компаній, дозволяючи, водночас, їх присутність на вигідних для Лівії умовах. У 1970 р. було створено Libyan National Oil Corporation (NOC), для контролю над ресурсами країни.

Попри політичні суперечності, економічні інтереси змушували Лівію та Італію зберігати співпрацю. У 1971 р. після підписання Тріпольської угоди західні компанії погодитись на підвищення ціни на лівійську нафту з 2.52 до 3.33 долара за барель, що покращило економічну ситуацію в Лівії, але зменшило обсяг іноземних інвестицій [49, с. 23].

У 1972 р. ENI і NOC підписали угоду про створення двох концесій щодо видобутку нафти – № 82 і № 100 (на території пустелі Сахари). 50% прибутків у межах цих концесій отримувала Лівія, 50% – Італія. ENI зобов'язувалась купувати нафту за ринковими цінами, що задовольняло лівійську сторону і перетворювало Італію на надійного партнера. Проте, однією з умов ENI було відшкодування витрат за розробку нафтових родовищ. Країни домовились, що це відбудеться через 20 років для концесії № 82 і через 5 років для концесії № 100. Ця угода засвідчила прагнення обох сторін зберегти стратегічне партнерство попри політику націоналізації [42, с. 2].

Нафтова криза 1973 р., яка виникла після запровадження країнами ОПЕК ембарго після «війни Судного дня» між Ізраїлем та арабськими країнами, сприяла зростанню цін на нафту та збільшенню доходів до лівійського бюджету. Внаслідок запровадженого ембарго Італія, яка імпортувала 75% нафти, лівійську частку якої становила лівійська нафта, почала отримувати лише 30% необхідних енергоресурсів, що призвело до зростання цін на пальне та нафтовий дефіцит.

Розуміючи стратегічну важливість Лівії, Італія прагнула не лише зберегти постачання, а й розвивати довгострокове партнерство. Ще в 1971 р. міністр

закордонних справ Альдо Моро під час візиту до Тріполі запропонував лівійській стороні розвивати співпрацю у технологічній сфері та в сфері розвитку інфраструктури в обмін на стабільні поставки нафти. Така взаємовигідна співпраця сприяла покращенню дипломатичних відносин між двома державами після політичних змін у Лівії в 1970 р.

Окрім нафтової галузі, італійські компанії активно долучались до розвитку лівійського нафтохімічного сектора. Зокрема, вони брали участь у реалізації проекту нафтохімічного комплексу Ras Lanouf, ключовим об'єктом якого став нафтопереробний завод із потужністю 220 000 барелів на добу. Основні роботи з будівництва виконувала дочірня компанія ENI – SAIPEM. Важливим напрямом співпраці також стала розробка нових нафтових родовищ на території Лівії. Італійська компанія AGIP виявила значні поклади нафти в Тріполі, загальні запаси яких оцінювались у 5 мільярдів барелів. В обмін на розробку цих родовищ AGIP уклала угоду з NOC, згідно з якою отримувала 19% видобутої нафти [38].

Співпраця між країнами також охоплювала військову сферу. Під час зустрічі А. Моро і М. Каддафі у 1971 р., лівійський лідер оголосив про намір замовити в італійської компанії ОТО Melara бронетранспортери М113 та артилерійські установки М109. Оскільки ця техніка вироблялась за ліцензією США, Італія була змушена отримати дозвіл американської сторони. Спочатку США відмовили, через співпрацю Лівії з СРСР. Але після переговорів з Італією погодились, щоправда, за умови, що техніка буде без озброєння.

В цій ситуації важливо звернути увагу на міжнародний контекст того часу. Після зміни влади в 1969 р., Лівія взяла курс на співпрацю з СРСР і проводила активну антизахідну політику. Хоча між СРСР та Лівією не існувало офіційних союзницьких відносин, їх об'єднували спільні політичні інтереси, зокрема послаблення впливу США та інших країн Заходу у регіоні Північної Африки та на Близькому Сході. Радянський Союз надавав Лівії масштабну військову

допомогу, перетворивши її армію на одну з найсильніших в Африці. Зближення Лівії з Радянським Союзом ускладнювало співпрацю з Італією – союзницею США та членом НАТО. Проте Рим, зважаючи на стратегічне розташування Лівії та власні енергетичні інтереси, прагнув зберігати прагматичні та стабільні відносини з Тріполі.

У 1970–1980-х рр. Лівія почала активно підтримувати збройні угруповання, зокрема «Революційну раду аль-Фатх», а також Організацію визволення Палестини (ОВП) та Народний фронт визволення Палестини (НФВП). Для Італії це становило безпекову загрозу. Водночас, Тріполі залишався важливим економічним партнером для Риму, тому повне припинення співпраці не відповідало національним інтересам Італії [64, с. 163].

У той же час, слід зазначити, що вплив на італійсько-лівійські стосунки мало також загострення відносин між Тріполі та Вашингтоном. Напруженість у відносинах Лівії з США особливо посилилась після обрання на посаду американського президента Р. Рейгана. Республіканська адміністрація Білого дому вкрай негативно поставилась до того, що режим М. Каддафі надавав підтримку тим збройним угрупованням на Близькому Сході, які США вважали терористичними. Кульмінацією напруження стала серія терактів, що відбулися в Європі у 1980-х рр. і були безпосередньо або опосередковано пов'язані з Лівією.

Попри загострення конфлікту між Лівією та США, Італія намагалась балансувати між необхідністю реалізації власних економічних інтересів та політичним тиском з боку НАТО. Італія, будучи союзником США та НАТО, намагалась зберегти стабільні відносини з країнами арабського світу, зокрема з Лівією. Така позиція була зумовлена не лише політичними міркуваннями, але й економічними інтересами, насамперед в енергетичній сфері, де співпраця з Лівією мала стратегічно важливе значення для італійської економіки [64, с. 166].

Водночас, Рим усвідомлював, що відкритий конфлікт між США та Лівією може дестабілізувати регіон, що напряму загрожувало безпеці та економічним

інтересам Італії. При цьому, Італія усвідомлювала, що може стати посередником у переговорах між Лівією та США, оскільки Тріполі сприймав Рим як партнера. В 1984 р. міністр закордонних справ Італії Джуліо Андреотті закликав лівійського лідера до діалогу з США. Однак Лівія стверджувала, що підтримує не терористичні угруповання, а національно-визвольні рухи, що ускладнювало зусилля Італії з налагодження діалогу між сторонами.

Напруга у відносинах між Вашингтоном та Тріполі зросла після конфлікту в затоці Сідра у 1986 р., яку Лівія назвала своєю територією і встановила кордон, який було заборонено перетинати іноземним кораблям. Дане рішення порушувало міжнародне морське право, тому США вирішили провести військові навчання у затоці, щоб продемонструвати право на свободу мореплавства. Вказані кроки з боку Вашингтону лише посилили напругу в американо-лівійських відносинах. У цій ситуації Італія закликала обидві сторони до дипломатичного розв'язання конфлікту в затоці Сідра [66, с. 115].

Пізніше, після теракту в нічному клубі La Belle у Берліні, що стався в тому ж 1986 р., і в наслідок якого загинули американські військові, США звинуватили Лівію в причетності до даного теракту та оголосили про початок військової операції El Dorado Canyon. У відповідь Лівія запустила дві ракети SS-1 Scud у бік італійського острова Лампедуза, де була розташована американська військова база. Попри відсутність жертв, цей інцидент викликав кризу у відносинах між Італією та Лівією [60].

Через те, що Лівія підтримувала тісні зв'язки з терористичними угрупованнями, Італія, зрештою, була змушена змінити свою позицію. На саміті G7 у Токіо в травні 1986 р. італійський уряд підтримав спільну заяву лідерів «Великої сімки», яка засуджувала зв'язки Тріполі з терористичними угрупованнями. Внаслідок цього було запроваджено ряд обмежень на дипломатичну діяльність Лівії, заборонено продаж їй озброєнь і посилено контроль за фінансовими операціями. Було прийнято декілька ключових рішень:

запровадження санкцій, що могли б вплинути на торговельні відносини, створення спеціального органу для боротьби з тероризмом, а також заборона на постачання зброї державам, які пов'язані із терористичною діяльністю [64].

Попри офіційну підтримку міжнародних санкцій, Італія продовжувала зберігати енергетичну співпрацю з Лівією. У 1982 р. Snamprogetti (дочірня компанія ENI) розпочала будівництво нафтової платформи на родовищі Бурі. Планувалося, що до 1986 р. видобуток зросте до 75 000 барелів на добу з перспективою збільшення до понад 600 000 барелів, що підтверджувало стратегічну важливість Лівії для італійської енергетики навіть в умовах санкцій [39].

Протягом 1990-х рр. двостороння співпраця в економічній сфері між Лівією та Італією продовжувалась, а її обсяги зростали. У 1996 р., під час головування в ЄС, Італія підтримала повернення Лівії до співпраці з міжнародною спільнотою за умови припинення Тріполі підтримки діяльності терористичних угруповань. У 1997 р. тодішній міністр закордонних справ Лівії аль-Мунтассер відвідав Рим, що стало символічним кроком до налагодження діалогу з Італією.

У 1990-х рр. ключовими проблемами в італійсько-лівійських відносинах залишались визнання колоніальних злочинів Італії та питання компенсації. 4 липня 1998 р. було підписано «Спільне комюніке», де Італія офіційно вибачилась за колоніальне минуле та зобов'язалась надавати допомогу у розмінуванні лівійської території. Водночас, Лівія дозволила повернутись 20 000 італійцям, однак права італійської громади були визнані лише формально, без внесення чітких змін до законодавства. Щоб досягти компромісу, італійська сторона пішла на поступки – у документі не згадувалось про вартість конфіскованого майна, акцент був зроблений лише на стражданнях лівійського народу.

Ці дипломатичні кроки відбувались у період, коли італійський уряд очолював Романо Проді (1996–1998 рр.), який прагнув до стабілізації ситуації в Середземномор'ї та розширення економічної присутності Італії в регіоні, зокрема через скасування санкцій проти Лівії. У 1999 р. Лівія погодилась передати двох підозрюваних у теракті в Локербі для судового розгляду. Це рішення сприяло послабленню санкцій та дозволило Італії відновити дипломатичні зв'язки з Тріполі [69, с. 10].

На початку XXI ст. спостерігалось поступове повернення Лівії на міжнародну арену, що стало можливим завдяки переоцінці світових загроз після терактів у США у 2001 р., прагненню Лівії позбутися санкцій ООН та бажанню країн Заходу мати надійного партнера у боротьбі з нелегальною міграцією та тероризмом. Італія, як ключовий торговий партнер Лівії, виступала одним із головних ініціаторів нормалізації відносин. Італійський уряд на чолі з прем'єр-міністром С. Берлусконі прагнув до зміцнення позицій Італії в Північній Африці, насамперед шляхом реалізації економічно привабливих для обох сторін енергетичних та інфраструктурних проєктів [64, с. 163].

У 2003 р. Лівія відмовилась від програм зі створення зброї масового знищення, що сприяло повному скасуванню міжнародних санкцій. На даному етапі Італія продовжувала відігравати роль посередника у стосунках між Лівією та країнами Заходу. У 2004 р. президент Європейської Комісії Р. Проді запросив М. Каддафі до Брюсселя, що стало символом визнання Лівії як партнера ЄС у Північній Африці. Водночас, нормалізація відносин Лівії з ЄС послабила політичний вплив Італії. Попри запуск трубопроводу GreenStream (520 км) у 2004 р., який з'єднав лівійський енергетичний комплекс Мелліта з італійським містом Гелою на Сицилії, Лівія диверсифікувала енергетичні зв'язки, зменшивши залежність від Риму [100, с. 60].

Особливе місце в італійсько-лівійських відносинах в 2000-х рр. набула проблема нелегальної міграції. ЄС розглядав Лівію як ключову транзитну

країну, а Італію – як головного партнера в боротьбі з нелегальними міграційними потоками. У 2000 р. С. Берлусконі та М. Каддафі підписали першу угоду з цього питання, а в 2003–2004 рр. Італія надала Лівії техніку для охорони кордону. Водночас, режим Каддафі почав використовувати міграційне питання як інструмент тиску на ЄС, вимагаючи скасування ембарго на постачання зброї. Італія надала фінансову підтримку, необхідну для створення таборів для мігрантів у Лівії та уклала угоду про повернення нелегальних мігрантів, що часто супроводжувалось порушенням прав людини. У відповідь у 2005 р. було ухвалено "резолюцію Лампедузи", яка засудила подібні депортації [11, с. 14].

Попри нормалізацію відносин, між Італією та Лівією залишалась низка невирішених питань: Лівія вимагала компенсацій за колоніальне минуле, а італійські компанії – повернення боргів за проєкти, що були реалізовані протягом 1980–1990-х рр. У 2004 р. під час офіційного візиту С. Берлусконі до Тріполі, М. Каддафі скасував «Свято Помсти», яке щорічно 7 жовтня відзначалось у Лівії, а Італія погодилась інвестувати 6 млрд євро в розвиток інфраструктури Лівії.

У 2006 р. двосторонні відносини знову загострились після протестів через публікацію карикатур на пророка Мухаммеда. Зокрема, обурення в Лівії викликала поведінка італійського міністра Роберто Кальдеролі, який вдягнув футболку з подібним зображенням. Протестувальники атакували італійські консульства в Бенгазі, після чого Італія відкликала посла та тимчасово закрила свої дипломатичні установи. Каддафі, у свою чергу, вимагав вибачень та компенсацій постраждалим лівійцям [72, с. 7].

Отже, до 2008 р., попри певні кроки на шляху нормалізації двосторонніх відносин, Італія та Лівія не мали єдиного документа, що регулював би більшість існуючих суперечностей. Саме ця потреба стала поштовхом до підписання 30 серпня 2008 р. Договору про дружбу, партнерство та співробітництво між Італією та Лівією. Документ ознаменував початок нового етапу у відносинах і

засвідчив прагнення обох сторін до довгострокового партнерства. Країни зобов'язувались дотримуватись міжнародного права, заборони на використання сили, невтручання у внутрішні справи, мирне врегулювання конфліктів та дотримання прав людини. Особливе значення для Лівії мала домовленість про фінансування Італією інфраструктурних проєктів на суму 5 млрд доларів протягом 20 років. Кошти передбачалось спрямувати на будівництво лікарень, шкіл, доріг, зокрема, 1700-кілометрової автомагістралі що поєднувала б Лівію, Туніс і Єгипет [44].

Угода 2008 р. мала стратегічне значення й для Італії: інфраструктурні проєкти виконувались італійськими компаніями, що забезпечувало підтримку бізнесу. Хоча компенсації депортованим італійцям не передбачались, Італія самостійно виділила 150 млн євро. У відповідь Лівія скасувала заборону на в'їзд і спростила процедуру отримання віз для італійців.

У 2009 р., попри глобальний економічний спад, Лівія залишалась п'ятим найбільшим постачальником товарів до Італії, забезпечуючи 4,6% її імпорту. Найбільші інвестиції з Лівії також надходили в економіку Італії, зокрема – в банківський сектор, енергетику, телекомунікаційну сферу та промисловість. Так, Лівія придбала частки в таких італійських компаніях, як Unicredit, ENI, Telecom Italia, Juventus і Finmeccanica.

Натомість, ключову роль у нафтовому секторі Лівії продовжувала відігравати італійська корпорація ENI. У 2008 р. вона інвестувала 150 млн доларів у розвиток соціальних проєктів, що реалізовувались на території Лівії, та уклала нові довгострокові контракти з компанією NOC на видобуток нафти до 2042 р. і газу до 2047 р. Також планувалось збільшити потужність газопроводу Greenstream до 11 млрд кубометрів на рік [98, с. 4].

Угода також передбачала боротьбу з нелегальною міграцією: Лівія зобов'язалась стримувати потік мігрантів, а Італія – надати техніку для контролю морських кордонів. Передбачались патрулювання 1900 км узбережжя

катерами, наданими Італією, здійснення контролю сухопутних кордонів із використанням супутникової системи, профінансованої Італією та ЄС, а також співпраця у питаннях повернення мігрантів.

Влітку 2009 р. М. Каддафі здійснив офіційний візит до Італії, який збігся з проведенням саміту G8. Прем'єр Італії Берлусконі запросив Лівію до участі в саміті G8 як особистого гостя, що символізувало готовність Італії до діалогу з Лівією. Під час поїздки він зустрівся з італійськими посадовцями, підписав угоди про військову та енергетичну співпрацю, виступив перед студентами університету La Sapienza та мусульманськими громадами, засудивши тероризм [99, с. 25].

Таким чином, упродовж 1970–2010 рр. італійсько-лівійські відносини пройшли складний шлях від конфронтації до стратегічного партнерства, що умовно можна поділити на кілька основних етапів.

Перший етап був пов'язаний з початком 1970-х рр. та антиколоніальною політикою, яку здійснював уряд на чолі з М. Каддафі. У цей час близько 20 тисяч італійців були примусово виселені з Лівії, а їх приватна власність конфіскована, що призвело до значної напруги у двосторонніх відносинах. Проте, незважаючи на ці конфлікти, через енергетичну взаємозалежність Італії та Лівії вдалося зберегти співпрацю.

Другий етап охоплює період 1980-х рр., коли Італія, будучи членом НАТО, намагалася балансувати між своїми союзницькими зобов'язаннями перед США та іншими західними партнерами й необхідністю збереження економічного співробітництва з Лівією. У цей час Рим прагнув відігравати роль посередника між Заходом і Тріполі, особливо на тлі конфлікту в затоці Сідра та загострення напруженості після теракту в Берліні у 1986 р. Хоча Італія підтримала міжнародні санкції проти лівійського режиму, вона намагалася зберегти дипломатичні канали зв'язку та уникати повного розриву відносин. Це свідчить про проведення гнучкої зовнішньої політики Італії, яка орієнтована як на

забезпечення стабільності в регіоні, так і на захист власних економічних інтересів.

Третій етап, пов'язаний з 1990-ми рр., можна охарактеризувати як прагматичне співробітництво. Попри політичні розбіжності та неврегульовані питання щодо колоніальної спадщини, Італія та Лівія змогли поглибити партнерство в енергетичному секторі, особливо завдяки активній діяльності італійської нафтової компанії ENI.

Четвертий етап розпочався з підписання у 2008 р. Договору про дружбу, партнерство та співробітництво, який став символом остаточного примирення між країнами. Він започаткував довгострокове партнерство в політичній, економічній та гуманітарній сферах і заклав основу для ще більш тісної взаємодії. Проте невдовзі двосторонні відносини ускладнились через події «арабської весни» та початок громадянської війни в Лівії.

2.2. Вплив «арабської весни» та громадянської війни в Лівії на італійсько-лівійські стосунки

Починаючи з 2011 р. країни Північної Африки охопила хвиля масових протестів, відомих під назвою «арабська весна». У Лівії протестувальники акцентували увагу не стільки на соціально-економічних труднощах, скільки на авторитарному правлінні М. Каддафі. Хоча населення мало доступ до базових соціальних благ, однак політична система в Лівії залишалася незмінною і базувалась на авторитарних методах управління. Відсутність політичних прав викликала невдоволення, і в 2011 р., натхнені протестами в сусідніх країнах, лівійці вийшли на вулиці з вимогами змін, що стало початком кризи та громадянської війни.

Лівійська влада жорстко придушувала протести, застосовуючи армію та авіацію. Повстанці встановили контроль над Кіренаїкою, а в Бенгазі створили Перехідну національну раду на чолі з Мустафою Абдель-Джалілем. На відміну

від Тунісу чи Єгипту, лівійський режим відмовлявся йти на компроміси з опозицією, навіть попри численні жертви. У відповідь Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію № 1970, яка передбачала санкції проти режиму Каддафі, замороження активів, заборону на постачання зброї та передачу справи до Міжнародного кримінального суду. Проте ситуація залишалась нестабільною. У березні 2011 р. міжнародні організації закликали ООН заборонити польоти лівійської авіації, щоб зупинити атаки на цивільне населення [38, с. 54].

На початковому етапі громадянської війни в Лівії Італія уникала чіткої позиції. У цей період вона опинилась у складній ситуації. З одного боку, Італія мала тривалі партнерські відносини з режимом Каддафі, зокрема, в енергетичній сфері, а з іншого – офіційна влада в країні почала втрачати контроль над ситуацією. Італійська сторона діяла з обережністю. З міркувань збереження доступу до енергоресурсів і контролю над міграцією, італійський уряд почав активно застосовувати дипломатичні засоби. МЗС Італії проводив регулярні консультації та намагався зберігати нейтральну позицію щодо внутрішньополітичного конфлікту в Лівії. Це дозволяло Риму зберігати зв'язки і з ЄС, і з Лівією [78, с. 5].

Однак під тиском НАТО та ЄС Італія була змушена змінити свою позицію. У лютому 2011 р. вона призупинила дію Договору про дружбу, партнерство та співробітництво з Лівією, а в березні підтримала резолюцію Ради Безпеки ООН № 1973 про захист цивільного населення. Відтоді Італія стала учасником міжнародної операції «Одіссея Світанок», надаючи свої бази у розпорядження НАТО, зокрема в Сігонеллі, Джойя-дель-Колле та Трапані, та взявши участь у бойових діях. Італія надала приблизно 4800 одиниць бойової техніки (вертольоти, літаки, транспорт), 16 кораблів та 3500 військових. Хоча офіційно Італія пояснювала свою участь в операції бажанням підтримати демократію та права людини, але насправді її участь мала більш прагматичний характер. З одного боку, вона прагнула зберегти контроль над потоками нелегальної

міграції, що прямували через Лівію до Європи, а з іншого – намагалась зберегти свої економічні позиції в Лівії. Таким чином, Італія перейшла від позиції спостерігача до активного учасника в міжнародній операції в Лівії [56].

В квітні 2011 р. Італія офіційно визнала Перехідну національну раду (ПНР) єдиною законною владою Лівії. Але в самій Лівії до цього поставились насторожено: вважалось, що Італія підтримувала режим Каддафі, адже тривалий час не висловлювала підтримки повстанцям. Незважаючи на це, вже в квітні 2011 р. голова ПНР Мустафа Абдель-Джаліль здійснив перший візит до Риму, а в травні сторони підписали угоду про використання заморожених лівійських активів як гарантії для підтримки італійських компаній. Пізніше, у серпні того ж самого року, компанія ENI домовилася з ПНР про постачання Лівії очищеної нафти, натомість Лівія мала розрахуватися сирою нафтою, щойно відновлять роботу її нафтові родовища. Попри початкову напругу, економічні та енергетичні інтереси сприяли відновленню двосторонньої співпраці [35, с. 120–121].

В 2012 р. в Лівії пройшли перші вільні парламентські вибори, результатом яких стало створення Загального національного конгресу. Договір про дружбу 2008 р. втратив чинність, але Італія продовжувала надавати підтримку Лівії в сфері безпеки, енергетики, освіти й медицини, а також співпрацювала у питаннях контролю за міграційними потоками. Втім, ситуація в Лівії і надалі залишалась нестабільною. У 2014 р. країна фактично розкололась на дві частини: на сході у місті Тобрук діяв уряд Абдалли ат-Тані, а головною військовою силою стала Лівійська національна армія під керівництвом Халіфа Хафтара, в той час як на заході країни діяли ісламістські сили, які створили в Тріполі Уряд національного порятунку, яким спочатку керував Омар аль-Хасі, а згодом – Халіфа аль Гаві. Таким чином, у Лівії функціонували два паралельні уряди, що значно ускладнювало політичну ситуацію в країні.

З огляду на енергетичні інтереси та проблему нелегальної міграції, Італія підтримала підписання Схиратської угоди 17 грудня 2015 р., згідно з якою було створено Уряд національної згоди (УНЗ) на чолі з Фаїзом аль-Сарраджем. УНЗ контролював прибережні регіони, де розташовані об'єкти компанії ENI – одного з найбільших інвесторів у Лівії, що вклала понад 25 млрд євро, зокрема в будівництво газопроводу GreenStream. Попри нестабільність, ENI зберегла присутність у країні, підтримуючи енергопостачання та місцеву економіку [33, с. 56].

Після 2011 р. кількість мігрантів до Італії різко зросла. У 2010 р. до Італії, в середньому, прибуло 4 000 мігрантів, у 2011 р. – 62 800, у 2014 р. – 170 тисяч, а в 2016 р. – більше 160 тисяч осіб. У відповідь Італія в 2013 р. розпочала операцію «Mare Nostrum», метою якої була протидія нелегальній міграції та торгівлі людьми в басейні Середземного моря. За рік роботи було врятовано понад 100 000 осіб та затримано понад 700 підозрюваних у торгівлі людьми. Однак через значні витрати на проведення операції (близько 9 млн євро на місяць), і відсутність підтримки з боку інших країн її довелось згорнути в 2014 р.

Надалі Італія брала участь у місіях ЄС «Тритон» (FRONTEX) і «Софія» (EUNAVFOR Med). У 2016 р. була розпочата гуманітарна місія «Гіппократ» у Місураті з метою надання медичної допомоги пораненим, які брали участь у бойових діях проти терористичного угруповання ІДІЛ у місті Сірт [38, с. 229–232].

У лютому 2017 р. Італія підписала Меморандум з Урядом національної згоди щодо боротьби з нелегальною міграцією. Документ передбачав надання фінансової і технічної підтримки, а також допомоги в навчанні лівійської берегової охорони, що сприяло зменшенню чисельності міграційного потоку. Проте основним чинником зменшення кількості мігрантів стало не співробітництво з урядом, а домовленості з місцевими збройними

угрупованнями та племенами, такими як тебу та туареги, які контролювали маршрути переміщення мігрантів та утримували мігрантів у спеціальних таборах. Міжнародні правозахисні організації як Human Rights Watch або Amnesty International неодноразово фіксували серйозні порушення прав людини, оскільки мігранти піддавалися тортурам, насильству, корупції та експлуатації [42].

Італія робила ставку на співпрацю УНЗ, який мав міжнародне визнання та контроль над прибережними районами, де знаходяться нафтові родовища. Водночас її позиції почали слабшати через конкуренцію з Францією та втручання в ситуацію Туреччини, Росії, Єгипту й ОАЕ. Франція підтримувала уряд Халіфа Хафтара, вважаючи його сильним лідером, який здатен стабілізувати ситуацію в Лівії та зупинити діяльність ісламістських угруповань. Крім безпекових міркувань, важливим був економічний інтерес Франції: французька компанія Total прагнула послабити позиції італійської ENI, яка протягом тривалого часу домінувала на енергетичному ринку Лівії.

У 2018 р. Франція та Італія організували міжнародні конференції щодо врегулювання конфлікту в Лівії. У травні в Парижі сторони домовились про проведення виборів, але через нестабільність і відсутність правової бази ці плани не були реалізовані. Франція була прихильником проведення виборів в Лівії, а Італія вважала, що через нестабільність ситуації, Лівія ще не готова до таких політичних змін. У листопаді Італія провела конференцію в Палермо, прагнучи зміцнити свою роль посередника у врегулюванні конфлікту в Лівії. Попри офіційну підтримку Уряду національної згоди, Італія також намагалась контактувати з Халіфом Хафтаром, що викликало невдоволення з боку Фаїза аль-Сарраджа, який сприйняв це як відхід Італії від підтримки його уряду [41, 24–25].

Наступ Халіфа Хафтара на Тріполі у квітні 2019 р. став серйозним викликом для Італії, яка зберігала тісні зв'язки з УНЗ. Італія обрала нейтральну

позицію, прагнучи утримати стабільні відносини з союзниками Хафтара (Єгиптом, ОАЕ, Росією). Проте така нечітка позиція викликала розчарування з боку УНЗ і послабило довіру до італійської сторони. Прем'єр-міністр Джузеппе Конте стверджував, що Італія не стає на бік жодної зі сторін, оскільки підтримує лівійський народ загалом. Однак така нейтральна позиція італійської сторони сприймалась не як спроба зберегти баланс, а більше як ознака нерішучості та бажання уникнути відповідальності [41, с. 25].

Хафтара активно підтримували ОАЕ, Єгипет і Росія. Натомість, Туреччина відкрито надавала військову допомогу уряду в Тріполі та уклала з ним угоду про морські кордони в листопаді 2019 р. Це суттєво змінило баланс сил у регіоні, спричинило загострення геополітичного суперництва і призвело до втрати Італією впливу в Східному Середземномор'ї, де знаходилися значні поклади нафти та газу [43, с. 465].

В контексті конфлікту в Лівії важливо враховувати внутрішні зміни в Італії у цей період, які мали безпосередній вплив на її позицію. До серпня 2019 р. Італією керував уряд з участю ультраправої «Ліги» Маттео Сальвіні. Цей уряд був схильний до ізоляціонізму та конкурував із Францією за вплив у регіоні. З приходом нового уряду, а саме «Рух п'яти зірок» і «Демократична партія», почали змінюватись зовнішньополітичні пріоритети Італії: країна почала тісніше співпрацювати з ЄС щодо вирішення лівійського конфлікту. Таку зміну можна розглядати як прагнення Італії до відновлення свого статусу посередника у лівійському конфлікті.

Це проявилось у її участі в конференціях у Берліні, що проходила в січні та червні 2020 р., де було створено Спільну військову комісію 5+5 для діалогу між УНЗ та ЛНА. Однак дана спроба врегулювання конфлікту виявилась безуспішною і весною 2020 р. бойові дії відновились. Італія також очолила місію EUNAVFOR MED «IRINI», яка розпочалась у березні 2020 р. під керівництвом італійського контр-адмірала Фабіо Агостіні. Місія мала

здійснювати контроль та забезпечити дотримання ембарго на постачання зброї до Лівії. Однак в її діяльності також виникали певні труднощі. Через нестачу ресурсів було неможливо контролювати доставку зброї повітряним та наземним шляхами, тому основні сили зосереджувались на морських перевезеннях [52].

Крім військових ініціатив, Італія була залучена до участі в Програмі розвитку ООН (UNDP). У 2020 р. Рим виділив 450 тис. євро для сприяння політичному діалогу, а загальний внесок Італії в розвиток безпекових програм сягнув 14,5 млн євро. Кульмінацією стало підписання угоди про припинення вогню між УНЗ та ЛНА 23 жовтня 2020 р. в Женеві, що стало завершенням активної фази громадянського конфлікту в Лівії та створило передумови для політичних змін у країні.

Таким чином, після початку «арабської весни» 2011 р. та повалення режиму Каддафі італійсько-лівійські відносини опинились у стані невизначеності. Італія на певний час втратила важливого партнера та була змушена адаптуватись до змін, що відбувались у цій країні. Ключовими викликами стали громадянська війна, поява кількох ворогуючих центрів сили, зростання терористичних загроз, а також посилення впливу інших держав. Відносини між Італією та Лівією стали більш ситуативними, оскільки Італія прагнула одночасно підтримувати Уряд національної згоди, забезпечувати стабільність роботи компанії ENI та боротись з нелегальною міграцією. Попри прагнення залишатись ключовим гравцем у Середземноморському регіоні, Італія почала стикатись з дедалі більшою конкуренцією з боку інших міжнародних акторів. Лише після припинення бойових дій у 2020 р. та формування єдиного тимчасового уряду в Лівії розпочалось поступове відновлення двосторонніх відносин, особливо в галузі енергетики та співпраці в питаннях контролю за міграційними потоками.

2.3. Стан, перспективи розвитку та основні напрями співпраці Італії та Лівії на сучасному етапі

Новий етап в італійсько-лівійських відносинах розпочався після створення в Лівії Уряду національної єдності (УНЄ) у лютому 2021 р., прем'єром якого став Абдель Хамід Дбейба. Італія була однією з перших країн, які офіційно визнали новий уряд. Такий підхід відповідав зовнішньополітичному курсу прем'єр-міністра Італії Маріо Драгі, який розглядав Північну Африку як пріоритетний напрям італійської дипломатії та безпекової політики.

У 2021 р. відбулася низка важливих дипломатичних візитів. У квітні Маріо Драгі відвідав Тріполі, де обговорив із Абделем Хамідом Дбейбою питання енергетичної співпраці, міграційної безпеки, відновлення транспортного сполучення та спрощення візового режиму. У відповідь, у травні прем'єр-міністр Уряду національної єдності відвідав Рим, підтвердивши зацікавленість у стратегічному партнерстві. Згодом міністр закордонних справ Італії Луїджі Ді Майо неодноразово відвідував Лівію, наголошуючи на необхідності виведення іноземних військ з території Лівії та дотримання суверенітету країни.

Однак, через розбіжності щодо умов проведення виборів, допуску кандидатів, а також через загрозу безпеці, вибори, які були заплановані на грудень 2021 р., не були проведені. На тлі цього в Лівії виникла ситуація, що нагадує події 2014 р.: у країні почали функціонувати два центри влади – Уряд національної єдності (УНЄ) під керівництвом Абделя Хаміда Дбейби, який був створений ще в 2021 р., та Уряду національної стабільності (УНС), на чолі з прем'єр-міністром Фаті Башагу, якого підтримував генерал Халіфа Хафтар. Хоча Італія традиційно підтримувала уряд у Тріполі, вона поступо почала налагоджувати зв'язки з владними структурами в східних регіонах Лівії. Такий

підхід відображав прагнення Риму зберігати баланс інтересів і забезпечити свій вплив у всіх частинах країни [96, с. 13].

Починаючи з 2022 р. італійська політика була спрямована на співпрацю з усіма сторонами конфлікту. У жовтні 2022 р. прем'єр-міністром Італії стала Дж. Мелоні. Вона продовжила зовнішньополітичний курс свого попередника Маріо Драгі, метою якого було посилення італійської присутності в Північній Африці та розширення італійського впливу в Лівії. Упродовж 2023–2024 рр. Дж. Мелоні здійснила низку офіційних візитів до Лівії, зокрема в межах програми «Плану Маттеї», яка спрямована на поглиблення співпраці з африканськими країнами в питаннях енергетики, безпеки, розвитку інфраструктури та боротьбі з нелегальною міграцією.

В січні 2023 р. було підписано угоду між італійською енергетичною компанією ENI та Лівійською національною нафтовою корпорацією, на суму 8 млрд дол, що стало найбільшим енергетичним контрактом, укладеним з Лівією за останні двадцять років. Згодом, у жовтні 2024 р., було проведено італійсько-лівійський бізнес-форум в Тріполі, під час якого Дж. Мелоні разом з лівійським прем'єром-міністром Абделем Хамідом Дбейбою підписали кілька угод, які охоплюють сфери енергетики, медицини та освіти [20].

Особливе місце в італійсько-лівійських відносинах займає питання протидії нелегальній міграції, оскільки Лівія є головною транзитною країною для мігрантів із Африки до Європи.

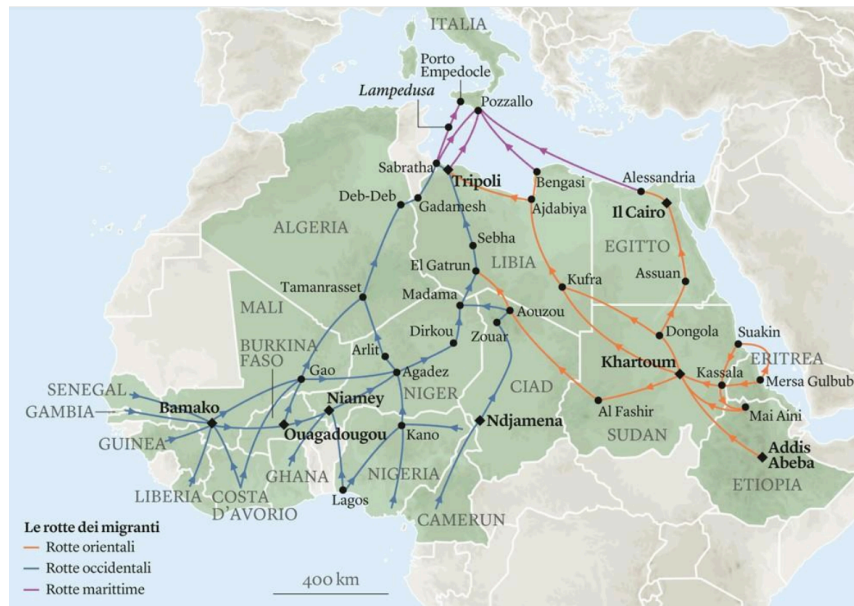

Рис. 2.3. Основні маршрути нелегальної міграції з Африки до Італії [20].

Можна виділити три основні міграційні маршрути, що ведуть до Лівії, а потім до Італії. Перший починається зі Східної Африки, а саме Еритреї та Ефіопії, через Судан до лівійського регіону Куфра або Аль-Гатрун. Другий маршрут бере свій початок із Західної Африки, а саме з Малі та Нігерії, через пустелю та Нігер до Лівії. Третій починається з Близького Сходу, зокрема з Сирії та Палестини, через Єгипет, морем до Лівії. Таким чином, всі три маршрути сходяться в Лівії (Рис. 2.3) [98].

Погіршення безпекової ситуації в Лівії після 2011 р. та збройні конфлікти в регіоні Близького Сходу та Африки спричинили збільшення міграційного потоку через територію Лівії. Через відсутність єдиної влади, збройним угрупованням вдається заробляти на торгівлі людьми, керувати міграційними маршрутами, таборами та займатись контрабандною діяльністю.

Протягом останніх десятиліть Італія та Лівія уклали низку важливих угод для стримування нелегальної міграції. Наприклад, у 2008 р. у рамках Договору про дружбу, партнерство та співробітництво, країни домовились про спільне

патрулювання лівійського узбережжя, передачу італійських катерів та обладнання.

У 2017 р. Італія та Лівія підписали Меморандум про взаєморозуміння, згідно з яким Італія фінансувала та навчала лівійські сили, які відповідали за охорону кордонів. Одночасно Італія брала участь в операціях «Mare Nostrum», «Triton» та «Sophia», головне завдання яких полягало в порятунку мігрантів на морі та протидії торгівлі людьми. Однак наразі ці місії припинені через фінансові та політичні причини. Натомість була ініційована операція «Themis», яку з 2018 р. координує європейська агенція Frontex. Згідно даних Міністерства внутрішніх справ Італії, саме після укладання Меморандуму кількість осіб, які прибували до Італії через Лівію, скоротилась із 170 тисяч у 2017 р. до менш ніж 25 тисяч у 2018 р., а в 2019 р. кількість прибуттів становила 4 тисячі осіб. Однак, починаючи з 2020 р., на тлі пандемії COVID-19, було зафіксовано нове зростання міграційних потоків до понад 14 тисяч у 2020 р. та близько 50 тисяч щорічно у 2021–2024 рр. При цьому, близько половини всіх прибуттів були саме з Лівії [36].

У 2023 р. Італія та Лівія ухвалили рішення про продовження терміну дії Меморандуму про взаєморозуміння, що викликало критику з боку міжнародних правозахисних організацій, таких як Human Rights Watch та Amnesty International. Вони стверджують, що надаючи фінансову допомогу Лівії, Італія фактично підтримує лівійські сили берегової охорони, які повертають мігрантів до Лівії, де порушуються їх права.

Важливу роль у системі стримування нелегальних мігрантів відіграють зони SAR (Search and Rescue) у центральній частині Середземномор'я. Італія відповідає за контроль північної частини, Лівія – за ділянку від узбережжя Тріполі до східного кордону Мальти та Тунісу, а Мальта відповідає за зону, яка перетинається з частинами Італії та Лівії (Рис. 2.4) [36].

Рис. 2.4. Зони SAR у центральній частині Середземномор'я [36].

Після затримання лівійськими силами мігранти потрапляють до спеціальних таборів, де зафіксовано випадки насильства, жорстокого поводження з людьми, відсутність медичної допомоги, антисанітарії та катування. Людей утримують у тісних металевих контейнерах або приміщеннях, які не забезпечені базовими умовами для життя. Нерідко трапляються випадки, коли перевізники залишають цілі групи мігрантів у пустелі через поломку транспорту або через відмову перевізника продовжувати рух. За даними Human Rights Watch і Amnesty International, у 2024 р. берегова охорона Лівії повернула близько 10 тисяч мігрантів, які намагались потрапити до Італії. Міжнародна спільнота постійно закликає Італію до зміни стратегії у співпраці з Лівією та посилення контролю за утриманням мігрантів у лівійських таборах [99, с. 70].

Таким чином, на сучасному етапі італійсько-лівійських стосунків питання нелегальної міграції залишається актуальним. Країни мають значну кількість двосторонніх домовленостей, меморандумів та операцій, однак дана проблема до сих пір залишається невирішеною. Основними причинами цього є не лише нестабільна внутрішня ситуація в Лівії, але й відсутність чіткої системи захисту

прав мігрантів. Отже, Італія намагається знайти баланс між необхідністю охорони власних кордонів та тиску з боку міжнародної спільноти, яка наполягає на дотриманні прав людини у міграційних таборах.

Однією з ключових сфер італійсько-лівійського співробітництва залишається енергетичний сектор. Незважаючи на складну політичну ситуацію в Лівії, Італія продовжує активно підтримувати економічну та енергетичну співпрацю з країною. Значну роль у цьому процесі відіграє італійська енергетична компанія Ені, яка розпочала свою діяльність у Лівії ще у 1959 р. Протягом десятиліть їхньої співпраці Ені не лише здійснює розвідку, розробку та видобуток вуглеводів, а й активно розвиває напрями нафтосервісного обслуговування, інженерії та будівництва. Станом на 2024 р., відповідно до офіційної інформації компанії Ені, річний обсяг видобутку природного газу склав 210 млрд куб метри, вуглецю – 62 млн барелів, а постачання газу через газопровід GreenStream досягло 2,52 млрд куб метри [20].

Ключовими структурами, що забезпечують роботу Ені у Лівії, є компанії Eni North Africa B.V., Mellitah Oil & Gas B.V. та GreenStream B.V. Зокрема, Mellitah Oil & Gas, створена у 2008 р. в партнерстві з NOC, відповідає за розробку родовищ нафти та газу, які були відкриті в період діяльності Eni North Africa. Наразі Mellitah Oil & Gas є однією з головних газовидобувних компаній в Північній Африці, із валовим обсягом понад 400 тисяч барелів на добу.

Важливим проектом у межах енергетичної співпраці Італії та Лівії став газопровід GreenStream, який був запущений у 2004 р. та забезпечує постачання газу з родовищ Вафа та Бахр-Ессалам на узбережжі Лівії до італійського міста Гела на Сицилії. Таким чином, було створено стратегічно важливу енергетичну лінію через Середземне море, яка сприяє стабільному енергопостачанню до Європи [86, с. 8].

28 січня 2023 р. в Тріполі генеральний директор Ені Клаудіо Дескальці, і керівник NOC Фархат Бенгдара, уклали угоду про реалізацію проекту «Structures

A&E». Підписання відбулось за участі прем'єр-міністра Італії Дж. Мелоні та голови Уряду національної єдності Лівії Абдула Хаміда Аль-Дбейбаха. Цей масштабний проєкт у Лівії з початку 2000-х рр. і передбачає розробку двох газових родовищ:

- структура «А», розташована у центральній-західній частині зони D, на відстані 80 км від узбережжя Лівії;

- структура «Е», у центральній-східній частині тієї ж зони, приблизно за 130 км від узбережжя (додаток А).

Планується, що видобуток газу розпочнеться в 2026 р. і досягне рівня 750 млн куб футів газу на добу. Газовидобування здійснюватиметься за допомогою двох платформ, під'єднаних до вже наявних систем очищення комплексу Mellitah Oil & Gas. У межах проєкту також буде побудовано об'єкт для збору і зберігання вуглецю (CCS) у Мелліті, що допоможе суттєво скоротити шкідливі викиди газів, зменшуючи викиди CO₂ приблизно на 2 млн тонн на рік. Загальний обсяг інвестицій становитиме близько 8 млрд доларів, що матиме значний вплив на економіку Лівії та сприятиме розвитку місцевих підприємств і виробництва [20].

Стратегічна важливість цієї угоди полягає у зменшенні залежності Італії від російських енергоносіїв після початку повномасштабного російського вторгнення в лютому 2022 р. У 2021 р. 40% імпортованого Італією газу припадало на Росію, тоді як у 2023 р. завдяки диверсифікації поставок, зокрема з Лівії, Алжиру та Катару, обсяг використання російського газу знизився до 18%.

Крім того, у 2023 р. ENI та NOC затвердили ще два стратегічні проєкти:

- «Bougi Gas Utilization», спрямований на зменшення викидів на 1,5 млн тонн CO₂ на рік. Станом на 2025 р. робота над проєктом триває.

- «Sabratha Compression», який відіграє ключову роль у газовидобутку на родовищі Бахр-Ессалам та у реалізації проєкту «Structures A&E», запуск якого заплановано на 2025 рік [45].

Станом на 2023 р., обсяги італійського імпорту енергоресурсів з Лівії зросли на 22% порівняно з 2021 р., що є підтвердженням покращення економічної співпраці між країнами, незважаючи на складну внутрішньополітичну ситуацію в Лівії. У той же час, слід зазначити, що сама структура торгівлі залишається слабкою, оскільки понад 90% лівійського експорту до Італії припадає на нафту та газ, тоді як італійський експорт складається в більшій мірі з промислового обладнання та транспортних засобів. Попри зростання обсягів інвестицій та торгівлі, існує низка ризиків пов'язаних із нестабільною безпековою ситуацією на енергетичних об'єктах, зокрема у Сирті, Рас-Лануф та Ес-Сідр, що призводить до скорочення видобутку та нестабільності експортних поставок. За оцінками Світового банку, у 2022 р. через періодичні збої у постачанні нафти Лівія втратила понад 3 млрд дол доходів [69, с. 16].

Варто підкреслити, що одним із чинників погіршення умов ведення бізнесу в Лівії для італійського бізнесу стало активне втручання інших міжнародних акторів, зокрема Туреччини та Росії. У 2019 р. Туреччина уклала угоду про співпрацю у військово-морській сфері з Урядом національної єдності, що дозволило не лише посилити військову присутність, але й впливати на лівійську економіку. За даними дослідження Global Construction Review, у 2023 р. Туреччина контролювала понад 60% проєктів пов'язаних з відновленням житла, лікарень та доріг у Лівії.

Що стосується Росії, то вона діє через приватні військові компанії та підтримує генерала Хафтара, який контролює східну частину країни. Бажання Росії мати вплив на енергетичну політику в центральній частині Лівії, створює загрозу для Італії, оскільки можуть виникнути проблеми з постачанням нафти. Також має місце конкуренція з боку Франції, яка підтримує уряд східної частини Лівії, тоді як Італія – владу в Тріполі. Через різні погляди на ситуацію в Лівії, Європейському Союзу важко дотримуватися єдиної позиції щодо Лівії, що

робить політику в Середземномор'ї менш ефективною. Таким чином, хоча Італії вдається залишатись одним із ключових партнерів Лівії в Європі, посилення впливу інших держав, нестабільна ситуація всередині самої країни та серйозні ризики для безпеки ускладнюють розвиток економічної співпраці [84, с. 23].

Незважаючи на певні труднощі, перспективи розвитку економічних відносин між Італією та Лівією на період 2025–2030 рр. загалом можна оцінити оптимістично, проте вони залишаються залежними від стабільності в Лівії та збереження конкурентоспроможності італійських компаній попри посилення впливу інших держав. У сфері енергетики Італія має намір поглиблювати співпрацю, насамперед завдяки розширенню інвестицій компанії Eni у розробку газових родовищ. Очікується, що реалізація угоди 2023 р. значно збільшить обсяги експорту лівійського газу до Італії у 2026 р., що є важливою складовою політики ЄС щодо зменшення залежності від російського газу.

Поряд із цим, особливого значення набуває співпраця у сфері відновлюваної енергетики. Італійські компанії, зокрема ENI, розглядають можливість своєї участі в проєктах із виробництва електроенергії з сонячної та вітрової енергії, використовуючи пустельні території Лівії. Під час візиту італійського міністра Андреа Урсо у травні 2023 р. було підписано спільну декларацію про співпрацю, яка охоплює розвиток екологічних технологій. Важливу роль у цих процесах також відіграють ЄС та ООН, які фінансують проєкти з модернізації енергетичної інфраструктури та мінімізації наслідків кліматичних змін [84, с. 29].

У торговельно-економічній сфері перспективним залишається розвиток проєктів, пов'язаних з будівництвом та модернізацією інфраструктурних об'єктів, магістралей та аеропортів. Проте успішна реалізація цих планів також залежить від стабільності в Лівії. В зв'язку з цим Італія активно підтримує різноманітні ініціативи, спрямовані на врегулювання конфлікту, зокрема вона просуває ідею проведення виборів під егідою ООН та створення єдиного уряду.

Що стосується ризиків, то серед них слід назвати, передусім, питання невизначеності політичної ситуації в Лівії, конкуренцію з боку Туреччини, Росії, Франції, ОАЕ та Єгипту, а також ризик відновлення збройних конфліктів, які можуть перешкоджати видобутку та транспортуванню енергоресурсів. Таким чином, для того, щоб відносини між Італією та Лівією стабільно розвивались у майбутньому, Італії потрібно постійно адаптуватися до змін в регіоні. Водночас, досягнення стабільності в Лівії залишається складним завданням, оскільки країна досі розділена між двома центрами сили, а значну частину території контролюють збройні угруповання. За таких умов лише політичний діалог, та покращення безпекової ситуації в Лівії можуть створити умови для її сталого партнерства з Італією.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки щодо розвитку італійсько-лівійських відносин в останній третині XX – в першій чверті XXI ст.

Упродовж 1970–2010 рр. італійсько-лівійські відносини пройшли шлях від конфронтації до стратегічного партнерства. Початковий етап даного хронологічного періоду був пов'язаний з приходом до влади уряду на чолі з М. Каддафі та зовнішньополітичним курсом, який він проводив. Зокрема, перші роки після революції в Лівії в історії італійсько-лівійських відносин позначені певними ускладненнями, що були пов'язані з примусовим виселенням італійських громадян з Лівії і конфіскацією їхнього майна. Це спричинило кризу у стосунках між Римом та Тріполі.

Незважаючи на суперечності, які з'явилися у відносинах між Римом та Тріполі після зміни влади в Лівії в 1969 р., протягом 1970-х рр. Італія та Лівія змогли знайти модель взаємовигідної співпраці. Обом державам вдалось вибудувати партнерські стосунки, основу яких становило співробітництво в енергетичній галузі. Італійським нафтовидобувним компаніям (зокрема, корпорації Eni) вдалось не лише продовжити діяльність на лівійському ринку, але й укласти низку нових економічно вигідних комерційних угод. Найважливішими серед них стали домовленості 1972 р. щодо створення двох концесій.

У подальшому зміцнення партнерства між обома державами було обумовлене нафтовою кризою 1973 р., наслідком якої стало різке скорочення обсягів надходження енергоносіїв до Італії. Рим був змушений шукати стабільних постачальників нафти і активізувати співробітництво з Лівією. Поступово протягом 1970-х рр. співпраця між двома державами була розширена. Зокрема, було досягнуто домовленості щодо співпраці в нафтохімічному

секторі, насамперед у межах проєкту Ras Lanouf, який реалізовувався за участі італійської компанії SAIPEM.

В 1980-х рр., через погіршення відноси між Лівією та США, зумовлене підтримкою, яку Тріполі надавав радикальним організаціям на Близькому Сході, а також зближенням Лівії з СРСР, Італія змушена була балансувати між виконанням своїх союзницьких зобов'язань у межах НАТО та необхідністю зберегти взаємовигідну економічну співпрацю з Лівією. Італійське керівництво намагалось уникати відкритої підтримки жодної зі сторін і прагнуло відігравати роль посередника та сприяти налагодженню стосунків між Тріполі та Вашингтоном. Рим намагався запобігти військовій ескалації та виступав за політичне врегулювання конфлікту, зокрема, пропонуючи передати спірні питання (зокрема, щодо ситуації в затоці Сідра), на розгляд міжнародних інституцій. Втім, дипломатичні ініціативи Італії не мали позитивного результату.

У 1990–2000-х рр. в італійсько-лівійських стосунках переважав прагматизм. Головною сферою двосторонньої взаємодії залишалась співпраця в галузі видобутку та транспортування нафти і газу, де ключову роль відігравала італійська енергетична компанія ENI. Важливим напрямом двосторонньої взаємодії у цей період стає протидія нелегальній міграції до Європи. В цьому контексті Лівії належала ключова роль, оскільки більшість мігрантів з країн Північної Африки прямували до Європи саме через її територію. Італія брала на себе зобов'язання надавати Лівію фінансову та технічну підтримку, необхідну для зміцнення її кордонів.

Поступове зближення між Італією та Лівією стало можливим завдяки серії політичних кроків, серед яких важливе місце посідає підписання у 1998 р. «Спільного комюніке», що містило офіційне вибачення Італії за колоніальне минуле. Кульмінацією процесу зближення між двома країнами стало підписання в 2008 р. Договору про дружбу, партнерство та співробітництво, який закріпив основи політичного, економічного та гуманітарного партнерства між Лівією та

Італією. Документ передбачав масштабні інвестиції з боку Італії в лівійську інфраструктуру, участь у реалізації спільних енергетичних проєктів, координацію дій у сфері міграційної політики та активізацію гуманітарного співробітництва. Укладання даного договору символізувало подолання багатьох розбіжностей, які протягом кількох десятиліть ускладнювали стосунки між двома державами. У 2009 р., відбувся офіційний візит тодішнього лівійського лідера М. Каддафі до Риму, під час якого сторони підписали низки додаткових угод. Таким чином, у цей період італійсько-лівійські відносини де-факто вийшли на рівень стратегічного партнерства.

Після початку «арабської весни» італійсько-лівійські відносини зазнали еволюції. Початок громадянської війни в Лівії в 2011 р. змусив Рим переглянути пріоритети своєї зовнішньої політики в регіоні. Фрагментація політичної влади в Лівії, зростання терористичних загроз, а також посилення впливу третіх держав, вимагали від Італії гнучкої й адаптивної дипломатичної стратегії. У центрі уваги італійської зовнішньої політики опинились питання безпеки, захист власних енергетичних інтересів, прагнення зберегти свої економічні позиції та протидія нелегальній міграції.

Внаслідок зміни політичного ландшафту Рим був змушений переглянути свої підходи щодо вибудовування стосунків з Лівією. Через появу кількох центрів влади на території Лівії Італія була змушена відмовитись від ідеї довгострокового економічного партнерства на користь більш гнучкої та прагматичної політики, зумовленої постійною нестабільністю. На сучасному етапі Італія підтримує контакти з усіма найбільш впливовими силами в різних регіонах Лівії.

Таким чином, у період громадянської війни в Лівії італійсько-лівійські відносини набули характеру фрагментарного та багатовекторного співробітництва, в якому пріоритетами стали безпека, обмеження напливу

нелегальних міграційних потоків та прагнення Італії зберегти свої економічні позиції в Лівії.

На сучасному етапі головним напрямом співпраці двох держав залишається енергетична сфера, зокрема розробка нових газових родовищ та збільшення експорту природного газу з Лівії до Італії. Також важливою сферою майбутнього двостороннього партнерства можна вважати відновлювану енергетику. У той же час, участь Італії у реалізації проєктів з відновлення інфраструктури Лівії залишаються під питанням через політичну нестабільність у цій країні, діяльність різного роду збройних формувань, фрагментацію влади та наявність різних центрів впливу. Для збереження своїх позицій у Лівії Італії необхідно не лише поглиблювати з нею економічну (зокрема, енергетичну) співпрацю, але й грати більш активну дипломатичну роль, підтримуючи діалог між різними політичними центрами, що сформувались у Лівії, і сприяючи, таким чином, стабілізації політичної ситуації в цій країні та зміцненню її державних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Індекс глобальної конкурентоспроможності. Всесвітній економічний форум (WEF), 2015. URL: <https://countryeconomy.com/government/global-competitiveness-index/libya> (дата звернення: 05.05.2025).
2. Індекс добробуту. Legatum Institute, 2023. URL: <https://index.prosperity.com/globe/italy> (дата звернення: 04.05.2025).
3. Індекс економічної свободи. The Heritage Foundation, 2024. URL: <https://www.heritage.org/index/pages/country-pages/italy> (дата звернення: 04.05.2025).
4. Індекс зручності ведення бізнесу. World Bank, 2024. URL: <https://www.indexmundi.com/facts/libya/ease-of-doing-business-index> (дата звернення: 05.05.2025).
5. Індекс мережевої готовності. Network Readiness Portal, 2024. URL: <https://networkreadinessindex.org/country/italy/> (дата звернення: 04.05.2025).
6. Індекс розвитку людського потенціалу. Програма розвитку ООН (UNDP), 2024. URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> (дата звернення: 04.05.2025).
7. Індекс інвестиційного клімату. World Bank Group, 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/italy> (дата звернення: 05.05.2025).
8. Звіт про діяльність депутатської групи Верховної Ради України з міжпарламентських зв'язків з Державою Лівія у 2023 р. / Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва. 2024. URL: <https://libya.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/4998-derzhava-livija> (дата звернення: 02.05.2025).

9. BTI 2024 Country Report – Libya. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2024. 40 с. URL: https://www.ecoi.net/en/file/local/2105919/country_report_2024_LBY.pdf (дата звернення: 08.05.2025).
10. Birth rate, crude (per 1,000 people) – Libya. World Bank. World Development Indicators. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.CBRT.IN?locations=LY> (дата звернення: 02.05.2025).
11. Collins C. Imperialism and Revolution in Libya. MERIP Reports, 1974. No. 27. P. 3–22. URL: <https://www.jstor.org/stable/3011335> (дата звернення: 20.01.2025).
12. Constitution of the Italian Republic. Rome: Parliamentary Information, Archives and Publications Office of the Senate Service for Official Reports and Communication, 1947. 47 p. URL: https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf (дата звернення: 02.05.2025).
13. Country Engagement Note for the State of Libya for the Period January 2023 – December 2024. Washington: The World Bank Group, 2023. 35 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099925001132337711/pdf/BOSIB043a55b640ad0a7080471ed8bf52a1.pdf> (дата звернення: 08.05.2025).
14. Current Climate Climatology: Italy. World Bank. Climate Knowledge Portal. URL: <https://climateknowledgeportal.worldbank.org/country/italy/climate-data-historical> (дата звернення: 02.05.2025).
15. De Cesari C. The Paradoxes of Colonial Reparation: Foreclosing Memory and the 2008 Italy–Libya Friendship Treaty. *Memory Studies*. 2012. Vol. 5, No. 3. P. 316–326. DOI: 10.1177/1750698012443888. – URL: <https://scispace.com/pdf/the-paradoxes-of-colonial-reparation-foreclosing-memory-and-1vg0bjc5hb.pdf> (дата звернення: 08.03.2025).

16. De Lucia Lumeno F. Italy in Libya (2011–2019): Defending National Interests. *Journal of Political Science and Public Opinion*. 2024. Vol. 2. No. 1. P. 109. URL: <https://gexinonline.com/uploads/articles/article-jpspo-109.pdf> (дата звернення: 23.03.2025).
17. Death rate, crude (per 1,000 people) – Libya. World Bank. World Development Indicators. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.CDRT.IN?locations=LY> (дата звернення: 03.05.2025).
18. Energy Capital & Power. ENI Highlights Key Gas Projects to Boost Libya’s Energy Security, 2025. URL: <https://energycapitalpower.com/eni-highlights-key-gas-projects-to-boost-libyas-energy-security/> (дата звернення: 02.05.2025).
19. Eni North Africa – Libyan Branch. Energy, Society, Sustainability: Libya Brochure, 2015. URL: <https://www.eni.com/assets/documents/2015-03-30-brochure-libya.pdf> (дата звернення: 02.05.2025).
20. Eni. ENI launches a major gas development project in Libya, 2023. URL: <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2023/01/eni-launches-a-major-gas-development-project-in-libya.html> (дата звернення: 02.05.2025).
21. Eni. Eni in 2011. Roma: Eni S.p.A., 2011. 64 p. URL: <https://www.eni.com/assets/documents/documents-en/Eni-in-2011.pdf> (дата звернення: 21.03.2025).
22. Eni. Мappa Libia 2, 2023. URL: <https://www.eni.com/assets/documents/mappa-libia-2.pdf> (дата звернення: 02.05.2025).
23. Fasanotti F. S. Libya Exposes Italy’s Hurdles in Mediterranean Energy. GIS Reports Online. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/italy-libya-energy/> (дата звернення: 02.05.2025).

24. GDP – Italy. World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/country/italy> (дата звернення: 08.05.2025).
25. Gender Inequality Index (GII). Human Development Reports, UNDP. URL: <https://hdr.undp.org/data-center/thematic-composite-indices/gender-inequality-index#/indicies/GII> (дата звернення: 03.05.2025).
26. Human Development Index (HDI) by Country. World Population Review, 2025. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country> (дата звернення: 03.05.2025).
27. Human Development Index (HDI). Human Development Reports, UNDP. URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> (дата звернення: 03.05.2025).
28. Human Rights Center Antonio Papisca – Italian Yearbook of Human Rights. EIGE: How Italy Fared in the Gender Equality Index, 2024. URL: <https://unipd-centrodirittiumani.it/en/news/eige-how-italy-fared-in-the-gender-equality-index-for-2024> (дата звернення: 04.05.2025).
29. Judgment of the European Court of Human Rights in the case of "Hirsi Jamaa and Others v. Italy", 2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-109231%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-109231%22]}) (дата звернення: 16.05.2025).
30. Kashiem M.A. The Treaty of Friendship, Partnership and Cooperation between Libya and Italy: From an Awkward Past to a Promising Equal Partnership. University of California, 2012. 15 p. URL: https://escholarship.org/content/qt4f28h7wg/qt4f28h7wg_noSplash_357190eafc548e5175cad6817b4057cf.pdf?t=r9pe7q (дата звернення: 05.03.2025).
31. Labanca N. The Embarrassment of Libya: History, Memory, and Politics in Contemporary Italy. *California Italian Studies*. 2010. Vol. 1. No. 1. DOI: 10.5070/C311008847. URL: <https://escholarship.org/uc/item/9z63v86n> (дата звернення: 25.01.2025).

32. Libya's Economic Outlook: Pathways to Sustainable Growth and Increased Productivity. World Bank, 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/12/17/libya-s-economic-outlook-pathways-to-sustainable-growth-and-increased-productivity> (дата звернення: 07.05.2025).
33. Libya: Renewal of migration deal confirms Italy's complicity in torture of migrants and refugees. Amnesty International, 2020. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/01/libya-renewal-of-migration-deal-confirms-italys-complicity-in-torture-of-migrants-and-refugees/> (дата звернення: 07.04.2025).
34. Life expectancy at birth, total (years) – Libya. World Bank. World Development Indicators. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?locations=LY> (дата звернення: 03.05.2025).
35. Italy – Literacy Rate, Adult Total (% of people ages 15 and above). Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/italy/literacy-rate-adult-total-percent-of-people-ages-15-and-above-wb-data.html> (дата звернення: 04.05.2025).
36. Memorandum of Understanding between Italy and Libya on Migration and Development. 2017. Odysseus Academic Network. URL: https://eumigrationlawblog.eu/wp-content/uploads/2017/10/MEMORANDUM_translation_finalversion.doc.pdf (дата звернення: 16.05.2025).
37. Net migration – Libya. World Bank. World Development Indicators. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM?locations=LY> (дата звернення: 03.05.2025).
38. Our activities in Libya. Eni. URL: <https://www.eni.com/en-IT/actions/global-activities/libya.html> (дата звернення: 02.05.2025).

39. Population density (people per sq. km of land area) – Libya. World Bank. World Development Indicators. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/EN.POP.DNST?locations=LY> (дата звернення: 03.05.2025).
40. Real GDP Growth (Annual Percent Change), Inflation Rate – Libya. International Monetary Fund (IMF), DataMapper, 2025. URL: <https://www.imf.org/en/Countries/LBY> (дата звернення: 07.05.2025).
41. Ronzitti N. Il trattato Italia-Libia di amicizia, partenariato e cooperazione. Istituto Affari Internazionali. *Contributi di Istituti di ricerca specializzati*. No. 108, 2009. 16 p. URL: https://www.iai.it/sites/default/files/pi_a_c_108.pdf (дата звернення: 01.03.2025).
42. Ronzitti N. The Treaty on Friendship, Partnership and Cooperation between Italy and Libya: New Prospects for Cooperation in the Mediterranean? *Bulletin of Italian Politics*. 2009. Vol. 1, No. 1. P. 125–133. ISSN 1759-3077. URL: https://www.gla.ac.uk/media/Media_126121_smxx.pdf (дата звернення: 05.03.2025).
43. The Italian Economy in Brief. No. 12, 2024. Banca d'Italia, Eurosystem. Directorate General for Economics, Statistics and Research. Rome: Banca d'Italia, 2024. URL: https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/economia-italiana-in-breve/2024/eib_Dicembre_2024_en.pdf?language_id=1 (дата звернення: 08.05.2025).
44. Trattato di amicizia, partenariato e cooperazione tra la Repubblica Italiana e la Grande Giamahiria Araba Libica Popolare Socialista, 2008. 9 p. URL: <https://www.migrationtreaties.unito.it/FILE/Libia%202008.pdf> (дата звернення: 08.03.2025).
45. U.S. Department of State. 2022 Report on International Religious Freedom: Italy. URL:

- https://www.state.gov/reports/2022-report-on-international-religious-freedom/italy/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 04.05.2025).
46. United Nations Development Programme. Italy contributes to the peace process in Libya by donating euro 450,000 UNDP's Political Dialogue Programme, 2020. URL: <https://www.undp.org/libya/press-releases/italy-contributes-peace-process-libya-donating-euro-450000-undps-political-dialogue-programme> (дата звернення: 07.04.2025).
47. Urban population (% of total population) – Libya. World Bank. World Development Indicators. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?locations=LY> (дата звернення: 03.05.2025).
48. Vari E. Italy's International Obligations: Italy–Libya Memorandum of Understanding. *Hastings International and Comparative Law Review*. 2020. Vol. 43, No. 1. P. 105–134. URL: https://repository.uclawsf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1844&context=hastings_international_comparative_law_review (дата звернення: 05.03.2025).
49. Іщенко Ж., Сафонова К. Муаммар Каддафі та золота епоха Лівії. *Україна і світ у другій половині ХХ ст. Розділ 4*. С. 103–109. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38903/Ishchenko_Safonov.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 25.05.2025).
50. Арон Р. Мир і війна між націями / Пер. з фр. Київ: МП «Юніверс», 2000. 688 с. URL: <https://surli.cc/uqniub> (дата звернення: 08.05.2025).
51. Войтович П.П. Зовнішня політика держави: визначення змісту поняття. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. № 34. С. 6–8. URL: <http://www.apdp.in.ua/v34/02.pdf> (дата звернення: 08.05.2025).
52. Нелін М.В. Відносини Італії з країнами Близькосхідного регіону та лідерами АТР у 2001–2011 роках. *Наукові праці Чорноморського державного*

- університету імені Петра Могили. Серія: Політологія. 2013. Т. 212. Вип. 200. С. 141–145. URL: <http://politics.chdu.edu.ua/article/view/76386/72005> (дата звернення: 23.03.2025).
53. Палинська С.М. Післявоєнна Лівія: чи впорається новий уряд із зовнішніми і внутрішніми загрозами. С. 247–260. URL: <https://vmv.kyumu.edu.ua/series/vipusk5/16.pdf> (дата звернення: 25.05.2025).
54. Саварин В. Італійська військово-гуманітарна операція «Mare Nostrum» (2013–2014 рр.). *Європейські історичні студії*. 2018. № 11. С. 227–240. URL: <https://drive.google.com/file/d/1KWpavyrHkK20hchgpylj-17WJZ-DOvgl/view> (дата звернення: 23.03.2025).
55. Срібняк І.В. Італія. *Italia: короткий нарис історії: навч. посібник*. Рим–Київ: Consortium scientifico-éducatif international Lucien Febvre, 2019. 206 с. ISBN 978-966-2410-29-7. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27567/1/I_Sribnyak_Italia_2019_IFF.pdf (дата звернення: 02.05.2025).
56. Цеховалова А.О. Операції “Odyssey Dawn” та “Unified Protector”: причини, процес, наслідки. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2020. Вип. 33. С. 273–286. URL: https://www.researchgate.net/publication/346681379_OPERATIONS_ODYSSEY_DAWN_AND_UNIFIED_PROTECTOR_CAUSES_PROCESS_CONSEQUENCES (дата звернення: 17.03.2025).
57. قانون رقم 2 لسنة 2009 بشأن التصديق على معاهدة الصداقة والتعاون بين ليبيا وإيطاليا URL: <https://surl.lu/itjqvo> (дата звернення: 16.05.2025).
58. Abdel Rahman Z.R., Abdel Rahman M.I.R. Italian Libyan Relations 1951–1969: Economic Study, 2024. P. 941–957. URL: <https://www.seejph.com/index.php/seejph/article/view/1811/1288> (дата звернення: 16.04.2025).

59. Aghayev E. Analysis and Background of the “Arab Spring” in Libya. *European Researcher*. 2013. Vol. 39. No. 1–2. P. 193–198. URL: https://www.researchgate.net/publication/235347817_Analysis_and_background_of_the_Arab_Spring_in_Libya (дата звернення: 08.03.2025).
60. Ani K.J., Okeke Uzodike U. Anatomy of the Lockerbie Bombing: Libya’s Role and Reactions to al-Megrahi’s Release. *Glocalism: Journal of Culture, Politics and Innovation*. 2015. No. 1. ISSN 2283-7949. DOI: 10.12893/gjpci.2015.1.3. URL: <https://riviste.unimi.it/index.php/glocalism/article/download/21253/18875/63103> (дата звернення: 02.03.2025).
61. Beaulieu P.L. Italy's demographic crisis worsens as births hit record low / Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/italys-demographic-crisis-worsens-births-hit-record-low-2025-03-31/> (дата звернення: 03.05.2025).
62. Bertino A., Ori A. Cronologia della politica estera italiana, gennaio–dicembre 2011. Roma: Istituto Affari Internazionali, 2012. 89 p. URL: https://www.iai.it/sites/default/files/cronologia_2011.pdf (дата звернення: 23.03.2025).
63. Boyd G. M. Reagan, Home From Tokyo Meeting, Is Jubilant. *The New York Times*, 1986. URL: <https://www.nytimes.com/1986/05/08/world/reagan-home-from-tokyo-meeting-is-jubilant.html> (дата звернення: 01.03.2025).
64. Bucarelli M. Mediterranean Security Challenges, Terrorist Threats and Energy Issues: Italy and the Libyan Crisis of the 1980s. *The Journal of European Economic History*. 2021. Vol. 50. No. 1. P. 157–180. URL: https://iris.uniroma1.it/retrieve/e383532c-e668-15e8-e053-a505fe0a3de9/Bucarelli_Mediterranean-Security-Challenges_2021.pdf (дата звернення: 02.03.2025).
65. Buzan B. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Great Britain: Wheatsheaf Books Ltd, a member of

- Harvester Press Group, 1983. 272 p. URL: https://www.academia.edu/4780500/People_States_and_Fear_An_Agenda_For_International_Security_Studies_in_the_Post_Cold_War_Era_Barry_Buzan (дата звернення: 09.05.2025).
66. Caracciolo L., Corrao F.M., Casto R. L'Italia e la Libia: Storia di un'amicizia travagliata: tesi di laurea magistrale. Dipartimento di Scienze Politiche, LUISS, 2020. 116 p. URL: https://tesi.luiss.it/29610/1/639792_CASTO_ROBERTO.pdf (дата звернення: 20.01.2025).
67. Cattivelli G. Le rotte migratorie Libia–Italia dagli anni '90 fino ai giorni nostri: tesi di laurea magistrale. Venezia: Università Ca' Foscari, 2023. 100 p. URL: <https://unitesi.unive.it/bitstream/20.500.14247/8032/1/872832-1281417.pdf> (дата звернення: 07.04.2025).
68. Central Intelligence Agency. Libyan-Italian Relations: Qadhafi's Link to Western Europe. Directorate of Intelligence, 1983. 13 p. URL: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP85T00287R000800020001-3.pdf> (дата звернення: 02.03.2025).
69. Cesa M., Lucarelli S. Introduzione: Umberto Gori e le Relazioni Internazionali in Italia. Eire e Atena, 2022. P. 7–15. URL: https://www.researchgate.net/publication/364145367_Introduzione_Umberto_Gori_e_le_Relazioni_Internazionali_in_Italia (дата звернення: 09.05.2025).
70. Cimino A. Italiani espulsi dalla Libia: incontro con Vincenzo Trotolo: tesi di laurea. Università degli Studi di Palermo, Facoltà di Lettere e Filosofia, 2011. 140 p. URL: https://www.academia.edu/30495954/Italiani_espulsi_dalla_Libia (дата звернення: 22.01.2025).
71. Colafrancesco V. A Case of Paradiplomacy?: Italian-Libyan diplomatic relations from the rise to power of Gaddafi till the beginning of the “Arab Spring”. *Studia Diplomatica*. 2012. Vol. 65, No. 3. P. 93–118. URL: <https://www.jstor.org/stable/26531545> (дата звернення: 20.01.2025).

72. Costa A. I rapporti tra Italia e Libia. *Sistema informativo a schede*. Istituto di Ricerche Internazionali Archivio Disarmo. 2010. No. 8. 9 p. URL: <https://www.archiviodisarmo.it/view/qgRw8bfxIhFU7LxIFHKnzBcMjjMTd1OsLXufaqr1zMw/2010-8-costa.pdf> (дата звернення: 01.03.2025).
73. Croci O., Valigi M. Italy and the International Intervention in Libya. *Italian Politics*. 2012. Vol. 27. P. 191–206. DOI: 10.3167/ip.2012.270111. URL: <https://www.berghahnjournals.com/view/journals/italian-politics/27/1/ip270111.pdf> (дата звернення: 20.03.2025).
74. Daily Sabah. Italian PM Draghi makes first visit abroad, meets Libya's Dbeibah, 2021. URL: <https://www.dailysabah.com/world/europe/italian-pm-draghi-makes-first-visit-abroad-meets-libyas-dbeibah> (дата звернення: 04.04.2025).
75. Darian-Smith E. Postcolonialism: A Brief Introduction. University of California, Santa Barbara. P. 291–299. URL: https://www.researchgate.net/publication/240702005_Postcolonialism_A_Brief_Introduction (дата звернення: 09.05.2025).
76. Desideri M. Libia: ciò che (non) resta di uno stato. Frammentazione territoriale e identitaria: tesi di laurea magistrale. Università di Pisa, Dipartimento di Scienze Politiche. 2015. 207 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/79619714.pdf> (дата звернення: 01.03.2025).
77. D'Este C. Relazioni tra Italia e Libia dal 1951 ad oggi: tesi di laurea magistrale. Venezia: Università Ca' Foscari Venezia, Corso di Laurea Magistrale in Relazioni Internazionali Compareate, 2021. 109 p. URL: <https://unitesi.unive.it/retrieve/93d0ad6e-6ab5-4468-8edf-45e9b7aca962/843619-1237638.pdf> (дата звернення: 16.04.2025).
78. Emir M. General Situation Assessment of the Libyan Crisis (2011–2023). 2023. August 2023. 6 p. URL: <https://surl.li/kmajca> (дата звернення: 04.04.2025).

79. Emirates Policy Center. Italy and Libya: Economy, Migration, and Geopolitical Competition, 2023. URL: <https://epc.ae/en/details/scenario/italy-and-libya-economy-migration-and-geopolitical-competition> (дата звернення: 16.04.2025).
80. Fajarini V.I., Anam M.Z. Turkey Involvement in Libyan Civil War Under the Government of Recep Tayyip Erdogan (2019–2020). *Advances in Economics, Business and Management Research*. 2021. Vol. 209. P. 461–472. URL: <https://www.atlantis-press.com/article/125970942.pdf> (дата звернення: 04.04.2025).
81. Fanon F. *Black Skin, White Masks*. London: Pluto Press, 1986. 251 p. ISBN 0-7453-0035-9. URL: https://monoskop.org/images/a/a5/Fanon_Frantz_Black_Skin_White_Masks_1986.pdf (дата звернення: 09.05.2025).
82. Fanon F. *The Wretched of the Earth*. New York: Grove Press, 1963. 315 p. URL: https://monoskop.org/images/6/6b/Fanon_Frantz_The_Wretched_of_the_Earth_1963.pdf (дата звернення: 09.05.2025).
83. Giorgetta A. Cosa resta del trattato di amicizia italo-libico? *Geopolitica.info.*, 2015. URL: <https://www.geopolitica.info/trattato-di-amicia-italo-libico/> (дата звернення: 08.03.2025).
84. In-Depth Review 2024: Italy. Institutional Paper 283. Brussels: European Union, 2024. 32 p. ISSN 2443-8014 (online). URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/a7366bdf-d590-4af6-ba6c-d1fbf68654d7_en?filename=ip283_en.pdf (дата звернення: 08.05.2025).
85. Italy Population 1950–2025. Macrotrends. URL: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/ita/italy/population> (дата звернення: 03.05.2025).
86. Koval V., Savina N., Sribna Ye., Filipishyna L., Zherlitsyn D., Saiapina T. European Energy Partnership on Sustainable Energy Potential. *IOP Conference*

- Series: Earth and Environmental Science*. 2023. Vol. 1126. 012026. P. 2–11. URL: https://www.researchgate.net/publication/367246229_European_energy_partnership_on_sustainable_energy_potential (дата звернення: 10.05.2025).
87. Krieg A. Qatar: From Activism to Pragmatism. In El Gomati A. (Ed.). *Libya – The Great Game*. Sadeq Institute, 2021. P. 52–60. URL: https://kclpure.kcl.ac.uk/portal/files/147785164/The_Great_Game_.pdf (дата звернення: 01.04.2025).
88. Kritz M.M. International Migration Policies: Conceptual Problems. *The International Migration Review*. 1987. Vol. 21, No. 4. P. 947–964. URL: https://www.researchgate.net/publication/11136836_International_Migration_Policies_Conceptual_Problems (дата звернення: 10.05.2025).
89. Libia: il settore energetico come strumento di pressione politica e le conseguenze per l'Italia. Osmed, 2025. URL: <https://www.osmed.it/2025/01/07/libia-il-settore-energetico-come-strumento-di-pressione-politica-e-le-conseguenze-per-litalia/> (дата звернення: 16.04.2025).
90. Libya and Italy: Behind the Scenes of a Complicated Friendship. SAGW – Schweizerische Akademie der Geistes- und Sozialwissenschaften, 2023. URL: <https://www.sagw.ch/sgmoik/archiv/blog/details/news/libya-and-italy-behind-the-scenes-of-a-complicated-friendship> (дата звернення: 14.04.2025).
91. Majorino S. Il ruolo della Libia nel Mediterraneo: politica e gestione dei flussi migratori: tesi di laurea. Palermo: Università degli Studi di Palermo, Facoltà di Economia, 2009. 81 p. URL: <https://www.adir.unifi.it/odv/documenti/frontiere/majorino.pdf> (дата звернення: 14.04.2025).
92. Monzali L., Soave P. Introduction. In: *Italy and Libya: A Historical Perspective of a Mediterranean Relationship (1911–2021)*. 2023. P. 1–7 p. URL: <https://www.indigo.ca/en-ca/italy-and-libya-from-colonialism-to-a-special-relationship-1911-2021/9781032457901.html> (дата звернення: 25.01.2025).

93. Morgenthau H. J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf, 1948. URL: [http://slantchev.ucsd.edu/courses/ps240/04%20Conflict%20with%20States%20as%20Unitary%20Actors/Morgenthau%20-%20Politics%20among%20nations%20\(selected%20chapters\).pdf](http://slantchev.ucsd.edu/courses/ps240/04%20Conflict%20with%20States%20as%20Unitary%20Actors/Morgenthau%20-%20Politics%20among%20nations%20(selected%20chapters).pdf) (дата звернення: 08.05.2025).
94. Nasution A. E. M. *Analisis faktor yang melatarbelakangi kerjasama migrasi Italia dan Libya tahun 2017: skripsi*. Universitas Islam Negeri Syarif Hidayatullah Jakarta, 2022. 111 p. URL: <https://repository.uinjkt.ac.id/dspace/bitstream/123456789/62993/1/AULIA%20EFFRYANTI%20MAULIDANI%20NASUTION.HI.pdf> (дата звернення: 25.01.2025).
95. Pannier A. *Bilateral Relations*. In: Balzacq T. et al. (eds.), *Global Diplomacy. The Sciences Po Series in International Relations and Political Science*. Washington, DC: Johns Hopkins University, 2020. P. 19–33. URL: https://www.academia.edu/43696984/Bilateral_Relations (дата звернення: 09.05.2025).
96. Perez S.A. *Immigration Policy*. Boston: Boston University, 2015. 17 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/304193620_Immigration_Policy (дата звернення: 10.05.2025).
97. Pietraś Z.J. *Decydowanie polityczne*. Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000. 478 p. URL: <https://scribd.com/document/797170986/Z-J-Pietra%C5%9B-Decydowanie-polityczne> (дата звернення: 08.05.2025).
98. Polat F. *From Energy to Migration: Surveying Italy's Position in Libya post-2011*. TRT World Research Centre, 2020. 8 p. URL: https://researchcentre.trtworld.com/wp-content/uploads/2020/11/From-Energy-to-Migration_-Surveying-Italys-Position-in-Libya-post-2011.pdf (дата звернення: 17.03.2025).

99. Rascaglia N. La crisi libica e il ruolo degli attori esterni. Roma: Centro Studi Geopolitica.info, 2023. 29 p. URL: <https://www.geopolitica.info/wp-content/uploads/2023/08/Geopolitica.info-La-crisi-libica-e-il-ruolo-degli-attori-esterni.pdf> (дата звернення: 15.03.2025).
100. Rossetton V. How Italy Shaped the Mediterranean: Exploring its Role and Influence in Libya: tesi di laurea magistrale. LUISS Guido Carli, Chair of History of Italian Foreign Policy, 2022/2023. 134 p. URL: https://tesi.luiss.it/37258/1/649032_ROSSETTON_VITTORIO.pdf (дата звернення: 05.03.2025).
101. Sculco A.A. Trade-Off Between Security and Rights? The Migration Issue in the Italy–Libya Relations. Pisa: Università di Pisa, 2021. 6 p. URL: <https://eumomi.sp.unipi.it/wp-content/uploads/2021/09/ALESSIO-SCULCO.pdf> (дата звернення: 14.04.2025).
102. Sensdeera M. Theory and Concept of Foreign Policy, 2023. 9 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/370580827_Theory_and_concept_foreign_policy (дата звернення: 09.05.2025).
103. Terry P.C.R. The Libya Intervention (2011): Neither Lawful, nor Successful. *Comparative and International Law Journal of Southern Africa (CILSA)*. 2012. Vol. 45, No. 2. P. 163–182. URL: <https://unisapressjournals.co.za/index.php/CILSA/article/download/10845/5396/55743> (дата звернення: 15.03.2025).
104. Varvelli A. Italy and New Libya Between Continuity and Change. *ISPI Policy Brief*. 2012. No. 219. 7 p. URL: https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/pb_219_2012_1.pdf (дата звернення: 14.03.2025).
105. Varvelli A., Villa M. Italy's Libyan Conundrum: The Risks of Short-Term Thinking. European Council on Foreign Relations, 2019. URL:

https://ecfr.eu/article/commentary_italys_libyan_conundrum_the_risks_of_short_term_thinking/ (дата звернення: 01.04.2025).

106. What is Driving Italy's Policy in Libya?. TRT World Research Centre, 2024.

URL:

<https://researchcentre.trtworld.com/featured/perspectives/what-is-driving-italys-policy-in-libya/> (дата звернення: 02.05.2025).

ДОДАТКИ

Рис. 2.5. Газові родовища "Structures A&E" на території Лівії.

Джерело: [22].

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

на кваліфікаційну роботу студентки спеціальності
291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Слабоспицької Катерини Романівни

на тему:

**«Еволюція італійсько-лівійських відносин в останній третині ХХ –
в першій чверті ХХІ ст.»**

05. 06. 2025 р.

Слабоспицька Катерина Романівна обрала для дослідження одну зі складних і недостатньо вивчених у вітчизняній науковій літературі тем – еволюцію італійсько-лівійських відносин в останній третині ХХ – в першій чверті ХХІ ст.

К.Р. Слабоспицька сама обрала та запропонувала тему дипломної роботи, своєчасно підійшла до її написання, регулярно відвідувала консультації, дослухалась до порад наукового керівника, виявила себе як відповідальна студентка.

Під час роботи над темою К.Р. Слабоспицька опрацювала значний обсяг наукової літератури з даної тематики. Це дало можливість автору розкрити науково-теоретичну базу та понятійно-категоріальний апарат дослідження,

скласти соціально-економічний та політичний профіль Італії та Лівії, проаналізувати основні етапи розвитку співпраці між Італією та Лівією в 1970–

2010 рр., дослідити вплив громадянської війни в Лівії на італійсько-лівійські відносини, проаналізувати роль Італії у врегулюванні конфлікту в Лівії, розглянути основні напрями співпраці Італії та Лівії на сучасному етапі.

Зміст кваліфікаційної роботи та її оформлення не викликають суттєвих зауважень. Матеріал в роботі викладено з дотриманням внутрішньої логіки, між розділами існує логічний взаємозв'язок. Мету дослідження було досягнуто, завдання, які поставлено на початку роботи, вирішено. Основні положення та висновки кваліфікаційної роботи не викликають заперечень.

Кваліфікаційна робота К.Р. Слабоспицької є самостійним дослідженням, може бути допущена до захисту в державній екзаменаційній комісії та заслуговує на позитивну оцінку.

Науковий керівник:

кандидат історичних наук,
доцент кафедри світової політики
дипломатії та туристичного бізнесу

М.Ю. ОНАЦЬКИЙ

Харківський національний
педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків
06.06.2025

Екзаменаційній комісії із захисту
кваліфікаційних бакалаврських робіт
студентів спеціальності 291
«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»

ЗОВНІШНЯ РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу бакалавра
студентки спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії»

Слабоспицької Катерини Романівни

на тему: «Еволюція італійсько-лівійських відносин в останній третині
XX – в першій чверті XXI ст.»

Африканський вектор є одним із основних напрямів зовнішньої політики країн Південної Європи. Зокрема, важливим він є для Італійської Республіки. Серед африканських країн головним партнером Італії є Лівія. Зокрема, Італія та Лівія є важливими економічними партнерами. На сучасному етапі Лівія є одним із найбільших постачальників енергоносіїв до Італії, у зв'язку з чим енергетична сфера виступає головним напрямом співпраці двох держав. У той же час, починаючи з 2011 р. Лівія де факто знаходиться в стані громадянської війни, що суттєво ускладнює італійсько-лівійське співробітництво. Така ситуація вимагає від Риму шукати нові форми та механізми для взаємодії з різними центрами впливу, що сформувались та функціонують на території Лівії. Вищезазначене обумовлює необхідність комплексного дослідження еволюції, а також сучасного стану та перспектив розвитку італійсько-лівійських відносин.

Структура дипломної роботи К.Р. Слабоспицької є логічною та послідовною. У першому розділі розглянуто джерельну та науково-теоретичну базу роботи та понятійно-категоріальний апарат дослідження, а також складено соціально-економічний та політичний профіль Італії та Лівії. У другому розділі проаналізовано особливості еволюції двосторонньої

взаємодії між Італією та Лівією в 1970 – 2010 рр. Досліджено вплив «арабської весни» та громадянської війни в Лівії на італійсько-лівійські стосунки, проаналізовано основні напрями співпраці Італії та Лівії на сучасному етапі.

У процесі підготовки кваліфікаційної роботи автор продемонструвала вміння систематизувати та аналізувати зібрану інформацію, а також робити самостійні висновки та узагальнення. Поставлені в роботі завдання були виконані. Основні положення та висновки роботи є обґрунтованими та не викликають заперечень.

Даючи в цілому позитивну оцінку дослідженню К.Р. Слабоспицької, разом з тим вважаємо за необхідне висловити й певні зауваження. Зокрема, в підрозділі 2.1. варто було б більше уваги приділити висвітленню особливостей економічної взаємодії Італії та Лівії протягом 1980-х рр., у той час, як авторка, досліджуючи італійсько-лівійські відносини в цей період, розглядає їх переважно крізь призму стосунків Лівії та США. Мають місце в роботі і незначні стилістичні помилки. Втім, вказані недоліки носять частковий характер та не впливають на загальний зміст роботи.

Запропонована робота є цілком самостійним дослідженням, що відповідає вимогам, які висуваються до робіт відповідного кваліфікаційного рівня. За умов успішного захисту в екзаменаційній комісії робота заслуговує на оцінку «відмінно», а її автор – надання освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Рецензент:

кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології,
соціології і культурології
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С.Сковороди

Юлія КАЛЮЖНА

10.06.2025